

JIHOČESKÁ UNIVERZITA v ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Vývoj dětské kresby mezi 3. a 5. třídou

Diplomová práce

Vypracovala: Eva Bílková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Kouřilová

České Budějovice

2013

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na porovnání dvou odlišných tříd na prvním stupni základní školy, v oblasti kresebného projevu, přičemž je konkrétně zaměřena na třetí a pátý ročník. V teoretické části je charakterizováno období mladšího školního věku v jednotlivých etapách, dále navazují obecnější informace o výtvarném projevu a vývojová stádia kresby postavy. Praktická část zobrazuje výsledky kresby postavy, porovnání části postavy a úrovně kresby postav ve třetí a v páté třídě. Výsledky byly posouzeny na základě kritérií.

Klíčová slova:

mladší školní věk, kresba postavy, vývoj kresebného projevu

Abstract

This thesis focuses on the comparison of two different primary school classes, one third grade and one fifth grade, in the area of self-expression through drawing. The theoretical part considers children of younger school age at different stages, followed by further general information about artistic expression and developmental stages of drawing human figures. The practical part of the thesis shows the results of drawing figures, a comparison of human figures, and the standard of drawing such figures in third and fifth grade classes. The results are assessed on the basis of criteria that are laid down in the thesis.

Keywords:

younger school age, drawing figures, progression in self-expression through drawing

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis studenta

Poděkování

Velice děkuji paní Mgr. Janě Kouřilové za její ochotu a cenné rady při psaní této práce. Dále velice děkuji učitelům a žákům Základní školy ve Velkém Meziříčí, že mi umožnili výzkum pro tuto práci, a v neposlední řadě děkuji svým rodičům za jejich podporu při celém mém dosavadním studiu.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Školní věk	11
1.1 Charakteristika mladšího školního období	11
1.2 Tělesný vývoj dětí mladšího školního věku	13
1.3 Kognitivní vývoj dětí mladšího školního věku, myšlení žáků mladšího školního věku	13
1.4 Socializace a emoční vývoj	16
2. Vývoj dětské kresby	18
2.1 Stádia vývoje kresby	18
2.1.1 Dítě ve věku 1-2 roky	18
2.1.2 Dítě ve věku 2-3 roky	19
2.1.3 Dítě ve věku 3–5 let	19
2.1.4 Dítě ve věku 7 – 9 let	21
2.1.5 Kresba dětí od 9 let	21
3. Kresba postavy	23
3.1 Kresba postavy v předškolním věku	23
3.2 Kresba postavy mezi 7. - 9. rokem	24
3.3 Kresba postavy mezi 10. – 12. rokem	25
3.4 Kresba postavy mezi 12. – 15. rokem	25
4. Kresba na 1. stupni ZŠ	27

4.1	Kresba v 1. třídě	27
4.2	Kresba ve 2. třídě.....	27
4.3	Kresba ve 3. třídě.....	28
4.4	Kresba ve 4. třídě.....	28
5.	Symbolika kresby.....	30
5.1	Zobrazení hlavy a těla	30
5.2	Barvy	32
5.3	Symbolika barev	33
6.	Zvláštnosti v dětském výtvarném projevu	36
	PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
1.	Cíle a výzkumná otázka	37
1.1	Cíl	37
1.2	Výzkumná otázka	37
2.	Příprava a provedení výzkumu.....	38
2.1	Průběh výzkumu.....	38
2.2	Hodnocení dětské kresby.....	39
2.3	Kritéria hodnocení dětské kresby	39
3.	Výsledky	42
3.1	Kresba postavy žáků 3. třídy	42
3.2	Kresba postavy žáků 5. třídy.....	43
3.3	Porovnávané výsledky 3. a 5. třídy	45
4.	Porovnání výsledků.....	50
4.1	Porovnání výsledků třetí třídy	50
4.2	Porovnání výsledků mé 5. třídy se třídou 4.	51

4.3	Shrnutí výsledků v porovnávání.....	52
5.	Celkové shrnutí	54
6.	Závěr	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
	SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Při rozhodování o mé diplomové práci a jejím tématu mě ovlivňovalo hned několik aspektů najednou. Moje budoucí povolání učitelky prvního stupně, láska k dětem a můj oblíbený předmět psychologie. Výtvarnou výchovu mám ráda, i přesto, že sama kreslit příliš neumím, ale mám velice ráda barvy a jejich propojení mezi sebou. Vždy mě zajímaly obrázky dětí a obdivovala jsem ty, kteří umí v těchto obrázcích číst. Chtěla jsem prozatím, alespoň tímto způsobem zjistit, co to obnáší a na chvílku se vžít do jejich role.

Proto, když jsem si volila katedru a téma diplomové práce, věděla jsem jakým směrem se mám ubírat. Kresba nás doprovází celý život, každý člověk se s ní někdy setkal a je nedílnou součástí každého z nás.

Kresba dětí mě obklopuje takřka všude, kde se nacházím. Kresebný projev představuje přirozený způsob zobrazení fantazijního, ale i reálného světa dítěte a zajisté je to i jeden z nejvhodnějších způsobů poznání dítěte. Myslím si, že pro mé pracovní uplatnění učitelky prvního stupně bude velmi přínosné o tomto tématu něco více vědět. Ráda bych i tímto způsobem porozuměla svým budoucím žákům.

Nejen porovnání kreseb, ale i významy barev nám mohou pomoci při jejich hodnocení a poznání. Náповědou nám mohou být také barvy, které daný člověk používá, nebo nosí.

V teoretické části popíši vývoj dětí mladšího školního věku jako takového. Teoretickou část jsem zaměřila obecně, ne konkrétně na 3. a 5. třídu. Dále zde popíši tělesný vývoj, kognitivní vývoj, postupný vývoj kresby, kresbu postavy člověka, charakteristiku barev.

Protože mě osobně velmi zajímají zvláštnosti v dětském výtvarném projevu, zařadila jsem do práce i kapitolu, která se této problematice věnuje.

V praktické části se zaměřím na mnou zvolená kritéria a na obrázky dětí a jejich celkové hodnocení, vyhodnocování kreseb žáků třetích a pátých tříd a na jejich porovnání mezi sebou. Ke konci uvedu celkové shrnutí výzkumu a odpověď na výzkumnou otázku a na výzkumné podotázky. Pokusím se porovnat mé „výzkumné“ žáky a jejich bodované obrázky s žáky podle knihy Pražské skupiny školní etnografie.

V závěru popíši svůj náhled na tuto práci, jak výzkum probíhal a jak se mi s dětmi pracovalo. Ze získaných zkušeností navrhu myšlenku nebo námět k jiné diplomové, či

bakalářské práci na toto téma. Napíši svojí reflexy na tuto diplomovou práci, jak se mi dařilo, či nikoli, co bych případně na této práci změnila, nebo udělala jinak.

K čemu mě tato práce dovedla a jakým směrem mě povede dál v mém budoucím životě.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Školní věk

Tato životní etapa začíná pro dítě vstupem do školy, zde získává nové sociální kontakty. Vstup dítěte do školy, je pro mnohé chápán jako oficiální vstup dítěte do společnosti. Z hlediska sociálních rolí dítě získává roli školáka. Je to pro něj tedy velká změna. (Vágnerová, 2005) Dítě se ocitlo ve společnosti, kde se od něj očekává plnění nejrůznějších povinností, kdy hlavním cílem je uspět a prosadit se.

Toto období označil Erikson jako fázi píce a snaživosti. Dítě má potřebu uspět jak ve školních povinnostech, tak ve vrstevnické skupině. Snaží se plnit svoji roli tak, jak se od něj očekává. Jeho píle a snaživost je ohodnocena pochvalou a ta zvyšuje jeho sebevědomí. V opačném případě, kdy je dítě méně úspěšné může dojít k rezignaci osobnosti dítěte.

1.1 Charakteristika mladšího školního období

Mladší školní období označujeme od 6. – 7. let věku, kdy dítě zpravidla vstupuje do školy a končí 11. – 12. rokem, kdy dítě opouští 1. stupeň základní školy a nastupuje na druhý stupeň základní školy nebo odchází na gymnázium.

Těž začínají první známky pohlavního dospívání s průvodními psychickými projevy. Čížková (2009) popisuje Matějčkovo rozdělení mladšího školního věku na dvě části. První část se nazývá: **Mladší školní věk v užším pojetí**. Jedná se o děti 6 – 8 let. Toto období je přechodné mezi hravým předškolním věkem a věkem vyspělejšího školáka, kdy děti mají stále rády hry a pohádky. Soustředí se pouze na velmi krátkou dobu na jednu věc.

Druhá část se nazývá: **Střední školní věk (9 – 12 let)**. Toto období je více stabilní a vyhraněnější. V tomto období si již většina dětí na školu zvykla. Jejich těžiště zájmů se zaměřuje na životní realitu, která je stále poznamenána fantazií, ne však bájevitou, ale spíše hrdinskou. (Langmeier, Krejčířová, 2007)

Vstup do školy je pro dítě zásadní životní změnou. Probíhá zde proces přizpůsobení se novému prostředí, osvojování sociálních rolí. Dítě se seznamuje s novým kolektivem a hledá si v něm nové kamarády. Učí se s nimi komunikovat. Dochází zde k různým druhům komunikací s učitelem, se spolužáky. Na školáka je kladeno více povinností, jejichž plnění bývá sledováno a také hodnoceno.

Zde prožívá své první úspěchy, ale i nezdary, se kterými se učí postupně vyrovnávat. Učí se přijímat názory ostatních. Postupně se mění jeho postoj k různým činnostem.

Pomalou slábne zájem o hru, podporovanou vlastní fantazií a přibližuje se realitě. Tento „jeho svět“ se začíná přibližovat světu dospělých lidí. Dítě ve třetí třídě začíná fyziologicky ztrácet své dosavadní proporce těla a dětský výraz v obličejí.

Nalezneme zde větší rozdíly mezi pohlavími nejen ve vzhledu, ale i ve vystupování, mění se dětské hry a koníčky dětí. Ve třetí třídě již mají sympatie a antipatie k různým probíraným látkám.

Oproti tomu žáci v páté třídě již začínají dospívat. Mezi dětmi a jejich tělesným vývojem bývají velké rozdíly. Začínají se více zajímat o svůj zevnějšek a o svoji image. V této době se role rodičů dostávají do pozadí, avšak děti s nimi rády navštěvují dovolené apod. Děti se často shlukují do různých skupin, part a nabývají dojmu dospělého nezávislého člověka. Často užívají sprostých slov a urážek, ale pouze mezi sebou, ne před dospělými. Děvčata začínají nosit módní, sladěné oblečení, podpatky a dlouhé nehty.

Chlapci rádi nosí potíštěná trička a většina má nejradši „skejtový“ styl. Děvčata i chlapci zkouší různé účesy. Začínají poslouchat hudbu pro teenagery a začínají se zajímat o „zakázané ovoce“. Což je alkohol, cigarety. Chlapci se začínají zajímat o počítače.

U žáků, kteří se přihlásí na gymnázium, dochází velmi často ke zhoršení prospěchu. Dochází k tomu z důvodu, že na základní škole jim šlo učení, jak se říká „samo“. Nebylo ho tolik. Jenže na gymnáziích jsou vyšší nároky a více učení. To je nejčastější důvod zhoršení prospěchu. A samozřejmě také postupný přechod do dospívání. Ke konci mladšího školního období jsou již žáci schopni pracovat ve skupinách. Mají své zájmy.

Pro úplnost doplňuji, že mladší školní věk můžeme v knihách najít s různými přívlastky, které toto období charakterizují, např. období „střízlivého realizmu“, které nám poukazuje na žáka. Žák je zaměřen na svět, jaký je a chce ho pochopit.

Na počátku tohoto období bývá žák velmi vázaný na nějakou autoritu. Většinou tomu tak bývají rodiče, nebo učitelé. Toto období nazýváme „naivní realismus“, s blížícím

se obdobím dospívání se stává více kritickým, a proto hovoříme o období tzv. „kritického realismu“. (Langmeier, Krejčířová, 2007)

1.2 Tělesný vývoj dětí mladšího školního věku

Tělesný vývoj dětí posuzujeme každoročním měřením a vážením. Jejich váha a výška nám prozrazuje, zda-li je jeho vývoj správný. Zda jeho výška a váha odpovídá věku žáka. Rozdíly mezi váhou a výškou chlapců a děvčat nejsou nijak odlišné. To, jak dítě roste, kolik váží a měří, je do jisté míry dáno geneticky. (Matějček, Pokorná, 1998)

U dětí mladšího školního věku dochází k velkým tělesným změnám. Osifikace kostry ještě není zcela ukončena. Vyvíjí se ohyby páteře, svaly a vazy rychle sílí. Velmi důležitá je osifikace článků záprstí rukou a zápěstí. Tato osifikace končí až okolo jedenáctého roku dítěte. Do této doby je dětská ruka velmi unavitelná.

V tomto období se ale také zvyšuje fyzická a psychická odolnost dětí. Dochází k důležitému upevňování svalového a kosterního systému. Také se více vyrovnává nervová, srdeční i cévní soustava. To pomáhá dětem zvládat školní zátěž. (Petrovskij, 1977)

1.3 Kognitivní vývoj dětí mladšího školního věku, myšlení žáků mladšího školního věku

Kognitivním vývojem dítěte se zabýval Jean Piaget a rozdělil ho na stádia:

1. 18 – 24 měsíců – senzomotorické stádium

Nejprve si děti začnou uvědomovat své vnitřní a vnější prostředí. Později se schopnost vnímání a pohybu prohlubuje. Děti začínají zkoumat své ruce a začínají je „cucat“. To dělají i s hračkami. Ke konci tohoto období si děti začínají uvědomovat, že skrytý předmět stále existuje.

2. 3 – 7 let – stádium předoperační

Dítě již dokáže mluvit o předmětech, o událostech v symbolických pojmech. Dítě se zabaví fantazijními prvky. Vidíme to zejména na pískovišti, když dítě „vaří“ v kyblíčku. Pro dítě je také velmi důležité vnímání časových souvislostí.

3. 7 – 12 let – stádium konkrétních operací

Dítě již má propojené myšlení s konkrétním obsahem. V tomto věku dítě dospívá k principu konzervace. Tento princip nastává tehdy, když se mění tvar, ale množství se nemění. Dítě tohoto věku lépe chápe, jak přemýšlí a uvažují ostatní lidé. Dokáže logicky chápat konkrétní události.

4. 12 let a výše – jedná se o stádium formálních operací

Jedná se o schopnost abstraktního myšlení, které je ale závislé na jejich zkušenostech. Vytváří si své vlastní úsudky, nesmíří se s každou informací, kterou získají. Jejich myšlení je kritičtější. (Langmeier, Krejčířová, 2007)

Abstraktním myšlením je ovlivněna celá osobnost člověka. Ovšem ne každého člověka. (<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1003/kognitivni-vyvoj-deti-a-mladeze>)

Dítě mladšího školního věku začíná uvažovat jiným způsobem než dříve. V myšlení dochází ke změnám, které jim umožňují zvládat nároky učiva ve škole.

Rozumové schopnosti se dále rozvíjí. Tento způsob myšlení je vhodný pro mladší školní věk neboli fázi konkrétních logických operací. (Piaget, 1997)

Děti do sedmi let věku jsou ve svém uvažování egocentrické. Svět kolem sebe vidí pouze ze svého hlediska. (Fontana, 2003)

Dítě školního věku je již schopné úsudků a již zmíněných logických operací. Usuzování se ale týká pouze konkrétních věcí a jevů, které si lze názorně představit. To je zároveň nezbytným předpokladem školní úspěšnosti.

Okolo jedenácti let je dítě schopno vyvozovat soudy, i když si nemůže konkrétní situaci zcela představit. (Langmeier, Krejčířová, 2007) Probíhá nárůst průměrného kvantitativního myšlení a to již ve 3. ročníku. Začínají v matematice uplatňovat matematické operace na násobení a dělení. Dokážou správně doplnit číselnou řadu, délku na pravítku atp.

Verbální myšlení dětí v páté třídě je již na velmi dobré úrovni. Mají dosti velkou slovní zásobu. Učí se významy abstraktních slov, nezvyklých, zastaralých. Umějí nalézt shodná a opačná slova. Nedílnou součástí dětí je také hra. Hra je pro děti velmi důležitá. Rozvíjí jejich fantazii, jejich schopnosti, dovednosti, ale také může prodlužovat dobu soustředěnosti a mnoho dalšího.

V procesu vývoje myšlení se odrážejí charakteristické rysy poznávání. Děti tohoto věku začínají uvažovat podle zákonů logiky, ale ve svém usuzování jsou vždy vázány na konkrétní realitu. (Vágnerová, 2005)

Děti ve třetí třídě již většinou chápou významy slov obvyklých, ale i méně obvyklých. Zvyšuje se úroveň verbálního myšlení. Je zde zvýšený i rozvoj schopností verbalizovat vlastnosti a vztahy mezi předměty.

V mladším školním věku se také vyvíjí neméně důležitá složka senzomotorické aktivity, a tou je **smyslové vnímání**.

Je to složitý proces, na kterém se podílí mnoho faktorů. Všechny tyto faktory se během mladšího školního věku rozvíjí a prohlubují. Ve výsledku je dítě pečlivější, vytrvalejší, pozornější. Největší pokroky jsou v oblasti zrakového a sluchového vnímání. Vnímání se nakonec stává cílevědomým pozorováním. (Langmeier, Krejčířová, 2007) Vnímání je poznáváním přítomnosti. Je založeno na aktuálním kontaktu s poznávacími objekty. Slouží k orientaci v prostředí a takto získané informace následně ovlivňují chování, proto působí i jako regulační mechanismus. Vnímání úzce souvisí s dalšími psychickými procesy. (Vágnerová, 1992)

Struktura rozumových schopností dítěte bývá zpravidla nestálá. V průběhu vývoje dítěte se může měnit. Po nástupu do školy má velký význam např. schopnost vnímání, později převažují jiné schopnosti. (Vágnerová, 1992)

Senzomotorické aktivity a jejich dvě části jsou pro dětskou kresbu velmi důležité. Schopnosti smyslového vnímání a pohybových schopností. Obě složky se vyvíjí vzájemně na sobě.

Neodmyslitelnou složkou je také **paměť**. Žáci mladšího školního věku si dokáží lehce a trvale osvojit to, na co zaměří svoji paměť. V nižších ročnících je zapamatování více bezděčné a trvalé, než úmyslné. Děti si lépe pamatují to, co je jim nějakým způsobem blízké, nebo je zaujalo. Postupem času se začne více vyvíjet i mechanické zapamatování si. To používají především žáci, kteří nemají dostatek vlastních vyjadřovacích prostředků. Proto se učí vše z paměti. (Kuric a kol., 1986)

Na začátku školní docházky se řeč výrazně rozvíjí. Rozšiřuje se slovní zásoba, dochází k rozšiřování vět a souvětí. (Langmeier, Krejčířová, 2007) Řeč jako taková nám pomáhá při již zmíněném myšlení nebo také při učení.

1.4 Socializace a emoční vývoj

„Člověk žije ve společenství ostatních lidí, kteří jej různým způsobem ovlivňují a rozvíjí, zde získává specificky lidské vlastnosti a dovednosti.“ (Vágnerová, 2005)

První sociální prostředí, se kterým se dítě setkává, nalézá v rodině. Toto je pro dítě první a nejdůležitější zkušenost, kterou si nese do dalšího života bez ohledu na to, jestli byla pozitivní, nebo negativní. Pro něj jsou základní a z nich vychází.

V předškolním věku má na dítě největší vliv rodina a lidé z jeho blízkého okolí. Pravidelně se již vidá se svými vrstevníky v mateřské škole.

Vstupem do školy nastává pro dítě velká změna v jeho způsobu života a v sociálních vztazích. Ve škole získává nové vazby ke spolužákům a také k učitelům. Učitel bývá pro dítě velkou autoritou.

Dítě potřebuje ke svému rozvoji vrstevníky. Vznikají tak kamarádské vztahy, ale i soupeření, učí se spolupracovat. Ve vrstevnické skupině se setkává s porozuměním, různými názory, přáními a potřebami. Získává tak i svoji pozici ve skupině. Zvyšuje se schopnost sebeřízení či seberegulace. To je důsledkem toho, že dítě lépe rozumí vlastním pocitům a určité situaci a je schopné brát ohled i na své okolí. Vývoj sociálních kontrol a hodnotové orientace je již zahájen v předškolním věku. Do školy si tedy dítě přináší již základní normy sociálního chování a hodnoty, dále si osvojilo zákazy a příkazy ukládané dospělými.

V průběhu školního věku se začínají sociální normy stabilizovat. Díky logickému myšlení dítě chápe určité věci a jevy jako trvalé, hodnotné cíle vlastního jednání. (Langmeier, Krejčířová, 2007)

Život žáka v kolektivu třídy podporuje vytváření složitých a velmi významných citů. Ve třetí třídě se vytvářejí větší a stabilnější skupinky. Někdy se spojují do jakýchsi řetězců. Řetězce jsou ovlivněny nejprve tím, kdo s kým ve třídě sedí. Později podle zájmů. Za to

v páté třídě se již žáci mezi sebou dělí do různých skupin, neboli vrstev, což jsou u holek: skupiny „dam“, normálních děvčat, neúspěšné dámy, dále mezi chlapci se dělí na „frajery“ a chlapce, kteří se vyhýbají „akcím“. Pátá třída je „první třídou puberty“.

Žák mladšího školního věku se postupně obohacuje po stránce citové. Žák své city začíná postupně ovládat a kontrolovat je. Dítě zjistilo, že své pocity může před okolím skrývat. City dětí v tomto období jsou neustálené, to znamená, že city rychle vznikají, ale i rychle odchází. Rychle se vžijí do nějakého hrdiny, ale brzy na něj zapomenou.

Nesmím ale opomenout, že emoční vývoj dětí je značně závislý na konkrétních sociálních zkušenostech, např. na stresové situaci. Ta může nastat, když se dítě dostane např. do nemocnice. Může to vést k emoční regresi. V období mladšího školního věku jsou city úzce spjaty s činností fantazie. V průběhu vyučování mladšího školního věku jsou city obohaceny. Děti se soustředí na kvalitu a na obsah svých citů.

Během dalšího období se v chování žáka postupně více začínají uplatňovat city intelektuální, etické apod. Dítě má radost z toho, že se něčemu naučilo nebo něco pochopilo, nebo že zvládlo vyřešit složitější úkol. (Kuric a kol., 1963)

2. Vývoj dětské kresby

Většina vědců se shoduje na stálých a určitých znacích dětské kresby. Samozřejmě v souvislosti s inteligencí a samostatným vývojem dítěte. Vědci se shodují na stádiích samotných, ale počty stádií vývoje kresby se liší.

Vývoj dětské kresby prochází mnoha stádii, bez ohledu na umělecké schopnosti. Dítě může provést kresbu neobratnou, avšak nemusí to být příznak zaostalosti. Každému období odpovídá specifický typ tvorby. Vývoj dětské kresby souvisí i s vývojem intelektu dítěte. (Davido, 2001)

2.1 Stádia vývoje kresby

Tak, jak se vyvíjí psychická a fyzická stránka dětské osobnosti, tak se vyvíjí i jeho výtvarný projev. (Banaš, 1989) Vývojovými změnami prochází celá kresba ve všech směrech. Mění se způsob zobrazování, celkový obsah kresby, způsob, forma.

Stádia byla v minulosti popsána mnoha autory v několika variantách. Jednotlivá období se liší členěním a popisem. Více či méně také věkovým rozmezím dětí, které do období vstupují. Pro lepší orientaci jsem si zvolila stádia vývoje kresby dle Roseliny Davido, na kterou v této kapitole nejvíce odkazuji.

V poslední době se objevují výzkumy, které poukazují na zrychlení vývoje dnešních dětí a urychlený nástup fází kresebného vývoje. (Kucharská, 2005) Díky těmto změnám se bude výtvarný projev u stejně starých dětí lišit. Některé změny mohou být v obsahu, jiné ve formě kresby. U některých dětí se v kresbě více či méně projeví emoce a city, u jiných naopak zájmy. (Uždil, 1988)

2.1.1 Dítě ve věku 1-2 roky

Dětská kresba se vyvíjí v závislosti na jedince a bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. I přesto, že někdy bývá kresba neobratná, nemusí to znamenat duševní zaostalost dítěte. Kolem jednoho roku dítě prochází stádiem „**čmáranic**“. Tužka je pro dítě

„prodloužením“ ruky. Tužku drží celou dlaní v pěst. Dítě rádo čmárá všemi směry, mnohdy mu nestačí ani papír. Většina dětí kreslí silné čáry, které značí spokojenost dítěte. Kolem 18. měsíce se snaží napodobit čáru dle dospělého bez ohledu na směr. Ve dvou letech se už snaží napodobit kruhové pohyby a později kruh bez předlohy, případně křížek, když mu jej předvedeme. (Langmeier, Krejčířová, 2007), (Davido, 2001)

2.1.2 Dítě ve věku 2-3 roky

Dalším stádiem kresby dítěte je „čárání“. V tomto období se dítě snaží napodobit psaní dospělých lidí tzv. smyčky a také lépe držet tužku. Dítě však ještě neudrží dlouho pozornost. Nápady během kresby se mění. Můžeme zde pozorovat tzv. „náhodný realismus“. Dítě pojmenuje svůj obrázek, proto zde již můžeme pozorovat i určitý záměr dítěte. (Davido, 2001)

Dle Vítkové, Toufara (1986) čáranice mění svoji kvalitu. Z období **bezobsažné čáranice**, která trvá do 18 měsíců roku života dítěte. Je to první dětský kontakt s výtvarným materiálem. Vytváří projev, který nic nezobrazuje, ale vzbuzuje v dítěti radost. Čárání vychází z motorického základu. Dítě nechce nic vyjádřit. Kresba se vyvíjí a zdokonaluje. Čárání děti baví. Čáranice jsou nejprve tvořeny pohybem celého těla, později je omezen na celou ruku. Velkou úlohu zde hrají klouby loketní a zápěstní. Kresba se mění, je stále dokonalejší. (Vítková, Toufar, 1986)

Dále dle Vítkové, Toufara (1986) dítě ve věku 18. – 24. měsíců. Čáranice je podobná jako v předešlém období, ale nyní je více kultivovaná na vedení čar, přítlak, lépe ovládá směr, velikost, pokrývá celou plochu papíru. Čáranice mohou mít mnoho typů jako například klubička velmi jemných čar, spirály oválné, hranaté, ale i kruhové, dále body a klikatky. (Uždil, 2002)

2.1.3 Dítě ve věku 3–5 let

Postava tzv. **hlavonožce** je typická pro období kolem 3 až 5 let věku dítěte. Děti nejradši kreslí sluníčko, zvířátko nebo postavu. Postavu znázorňují pomocí kolečka, které

představuje hlavu a zároveň i trup zepředu, k němuž přiléhají dvě čárky-nohy a velmi často ještě další dvě čárky, které představují ruce.

Postupem času přibývá na postavě více detailů – v kolečku bývají umístěny oči, ústa, pupek. To vše v podobě kolečka nebo tečky. (Davido, 2001) Někdy se pro období hlavonožce užívá i název **období univerzálních postav**. Později, když si začne všímat rozdílů mezi chlapečkem a holčičkou, přikresluje postavám přívlastky - klobouk, sukni, nákupní tašku apod.

Obrazy zvířat se nejprve od obrazů lidí moc neliší. Rozdíly nalezneme spíše v detailech obrazu. Zvířata mívají zlidštěnou tvář, tělo bývá z profilu, ale hlavu má dopředu.

Další období dětské kresby nazýváme **spontánní realismus**. Můžeme sem zařadit děti od 3 – 6 let věku. Tato etapa dětského výtvarného období je nejdůležitější. Můžeme ho také nazývat „královským obdobím dětského výtvarného projevu“. Dítě při kresbě vychází ze svých zkušeností, prožitků, z toho co vidělo, co cítí, co slyšelo. Výtvarný projev je jeho prožitek. V kresbách se odráží psychické rozpoložení dítěte, jeho zájmy, vlastnosti, jeho představy.

Burt (in Read 1967) uvádí, že okolo čtvrtého roku dítěte nastává **stádium linie**. Dochází zde ke zrakové kontrole. V této době a už i ve třech letech dítěte se stává oblíbeným tématem lidská postava. Ta je tvořena pouze hlavou a dolními končetinami. Mezi další oblíbená témata patří zvířata, domy, sluníčka, květiny, stromy. Ovšem jednotlivé části objektů ještě nebývají plně spojeny.

Období okolo šesti let věku dítěte nazývá Burt (in Read, 1967) **popisným symbolismem**. Dítě kreslí věci tak, jak je zná, nikoli tak, jak je momentálně vidí. Charakteristické tvary dítě kreslí v hrubých rysech. Každý z nich bývá proveden schematicky. Obecné schéma vykazuje u různých dětí odchylky. Většina dětí se ale drží vždy svého oblíbeného vzoru.

Barvy si dítě volí podle citu a momentálního rozpoložení. Většinou si vybírají barvy základní a syté.

2.1.4 Dítě ve věku 7 – 9 let

Dítě mezi 7. – 9. rokem života kreslí **transparentně**. Můžeme tedy vidět vnitřek vyobrazeného objektu, i přesto, že bychom měli vidět pouze vnějšek. Toto můžeme vidět například na obrázku domu, kdy neviditelnými zdmi můžeme pozorovat, co se děje uvnitř domu. (Davido, 2001)

Burt nazývá toto období stádiem **popisného realismu**. Kresby jsou doposud více logické, než vizuální. Dítě ztvárňuje to, co ví, nikoli to, co vidí. Dítě méně znázorňuje konkrétní věci. Pokouší se vyjádřit vše, co si pamatuje, nebo co jej na kresleném objektu zaujalo.

2.1.5 Kresba dětí od 9 let

Burt (in Read, 1967) nazývá období mezi 9. - 10. rokem věku dítěte jako období **vizuálního realismu**. Oproti tomu Davido (2001) do tohoto období zařazuje už děti mezi 7. – 12. rokem života. Toto zařazení je ovlivněno několika faktory: mentální úrovní, sociálním a kulturním prostředím a emoční zralostí dítěte.

Dítě tak přechází ze stádia kreslení podle paměti a z představy do stádia kreslení dle předlohy. Dítě tedy už nekreslí „jen“ to co ví, ale také to, co vidí.

Už kolem 7. roku můžeme ale také pozorovat důležitý skok u dítěte. Objevuje se **profil**. Toto stádium trvá také **do 12 let** věku dítěte.

Dále se kresba vyvíjí plynule. Ale okolo **13. roku** dochází nejčastěji k tzv. „potlačení“. Dítěti se většinou nedaří dosáhnout v kresbě takového pokroku, který si představovalo vytvořit nebo ho dosahuje jen velmi pomalu. Proto dochází k opuštění záměrů a ke ztrátě zájmu. Kresbě se tak přestává věnovat. (Read, 1967) Z psychického hlediska má tento stav vliv na sebekritické hodnocení a nedostatek odvahy.

Děti v tomto věku mají mnoho různých zájmů, a tak o kresbu jako takovou ztrácejí zájem. Pokud dítě v tomto období kreslí, málokdy ztvárňuje lidskou postavu. K přerušení „potlačení“ může dojít kolem **15. roku**. Ovšem pouze za předpokladu, že předchozí útlum nebyl příliš silný. (Read, 1967)

K takzvanému „uměleckému oživení“ dochází kolem 14 let věku dítěte. Je to stádium, ve kterém může opět vzrůst zájem dítěte o kresbu. Tehdy je už chápána jako forma „umění“.

Kresby dívek a chlapců se od sebe vzájemně značně liší. Dívčí kresby vynikají svojí barevností, „krásnými“ liniemi a tvary.

Kresby chlapců mají více technický a konstruktivní charakter. Většina dětí k tomuto stádiu ale nikdy nedojde. Bývá to proto, že potlačení v předchozím stádiu bylo ovlivněno příliš silně. (Read, 1967)

3. Kresba postavy

Dítě, které má za úkol nakreslit postavu, vědomě i nevědomě kreslí rysy, které podle svého názoru má sám. Pokud má za úkol kreslit opačné pohlaví, snaží se kreslit postavu člověka, kterého dobře zná nebo je pro něj nějakým jiným způsobem významná. Většinou to bývají rodiče. (Říčan, Krejčířová a kol., 1995)

3.1 Kresba postavy v předškolním věku

Jak jsem již v minulé kapitole uvedla, z obecného popisu dětské kresby můžeme vidět, že základním znakem a prvním konkrétním prvkem dětské kresby bývá lidská postava. Když se dítě vypořádá s tužkou, jak ji držet, pokouší se krouživým pohybem nakreslit ovál. V tuto chvíli, je dítě už jen malinký kousek od svého cíle a tím je ztvárnění podoby člověka.

Jednoho dne se dítěti povede na papír nakreslit vzdálená podoba lidské postavy. Je to nám známá kresba „**hlavonožce**“. Dítě tento typ postavy kreslí mezi 3. a 5. rokem života. Dítě v této fázi ještě trup většinou nezobrazuje. Důležitou roli zde hraje hlava, která je v podobě oválu a má též funkci trupu. Přímo k oválu bývají přikresleny nohy, které jsou napojeny na trup – ovál ve formě dvou zahnutých čar.

Na hlavě můžeme najít schématicky znázorněné oči, nos, ústa a vlasy. U málokterých kreseb najdeme uši, ruce většinou chybí.

Zobrazení lidské postavy je pro dítě tohoto věku dominantní. Člověk je hlavním námětem pro jeho obrázky. (Uždil, 2002)

K takovému popisu kresby (Davido, 2001) dodává, že je postava vždy znázorněna pouze zepředu. K oválu přiléhají dvě čárky jako nohy a často ještě dvě ruce. Takto nakreslí postavu tříleté až pětileté dítě na celém světě. Časem, jak dítě roste, přibývá na postavě detailů. Těch si ovšem většinou všimne okolo pátého roku, když chce nakreslit např. knoflíky nebo pásek.

Dítě, které postavu kreslí, ji pojímá zcela podle svého. To, jak zrakově vnímá postavu v souvislosti s kresbou, pro něj není tak důležité. Obraz postavy vzniká jako produkt spontánních představ, které dítěti dělají radost.

Fakt, že lidská postava bývá prvním objektem dětských kreseb, je dán zřejmě vlivem prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Tím bývají většinou rodiče, kteří mu bývají nejvíce na blízku.

Realita toho, že dítě prochází klasickým, normálním vývojem a vývojovými stádii si nejlépe uvědomíme právě v období hlavonožce. Kresba hlavonožce je nepřehlédnutelná a typická. S touto kresbou se setkáme vždy při prvních pokusech nakreslení postavy člověka.

Co se týče jemné motoriky prstů, postupem času se zlepšuje, ale na kresbách je znát stále nedokonalé provedení čar.

Podle Burta (in Read, 1967) dochází na konci předškolního období k takzvanému popisnému symbolismu. Postava člověka už má obvykle všechny podstatné části, tedy s rozlišením hlavy, trupu a všech končetin. Všechny části těla jsou zpravidla pojaty analyticky. Jsou tedy jakoby „nalepené“ k trupu.

Davido (2001) udává, že dítě znázorňuje typickou postavu člověka zepředu. Ruce jsou nedokonale připojeny k tělu a to většinou i v různé výšce. Kompletní lidskou postavu můžeme vidět u dětí okolo šestého roku.

3.2 Kresba postavy mezi 7. - 9. rokem

Dítě v tomto období využívá hodně detailů, které má zafixované v paměti. Kresba postavy je stále ještě pouze zepředu. Kresba z profilu dělá dítěti potíže.

Okolo sedmého roku se dítě seznamuje s anatomií lidského těla a ta se také promítá do jeho kreseb. Postupně se pokouší o kresbu postavy z profilu. Také se snaží naznačit pohyb, nebo určitou činnost postavy. (Vágnerová, 1992) Ovšem tyto pokusy o profil postavy bývají spíše ojedinělé. Vyskytují se více až v dalším období.

„Lze tedy porovnávat kresby stejně starých dětí z hlediska vývoje, ale jejich obrázky se jeden druhému nepodobají. Každé dítě je totiž jiné. Vývoj dětí sice probíhá podobně, ale v kresbách můžeme vidět, tvar těla, postoj figury, množství detailů. Právě tyto odlišnosti charakterizují osobnost dítěte.“ (Davido, 2001, s. 49)

Úroveň rozumových schopností dítěte v tomto věku mu ještě neumožňuje správně zobrazit postavu z profilu. Pro toto zobrazení je třeba dosti představivosti, ale tu dítě tohoto věku ještě nemá na takové úrovni. Neumí se vyrovnat s konfrontací zrakového vjemu

a naučeného postupu při kresbě postavy. S tímto problémem se dítě vypořádává **formou tzv. smíšeného profilu**, kde dítě kreslí tvář z pohledu z boku, ale nakreslí tam obě oči.

V průběhu času se dítě snaží zobrazit hmotnost. Tu vyznačí vyplněním prostoru trupu a končetin. (Uždil, 2002)

Jak zmiňuji v minulé kapitole, již zmiňovaná (Davido, 2001), v tomto věku uvádí, že dítě **kreslí transparentně**. Dítě při kresbě nezobrazuje jen vnější znaky, ale můžeme vidět i části těla u postav, které měly zůstat skryty pod oblečením.

3.3 Kresba postavy mezi 10. – 12. rokem

V tomto stádiu můžeme pozorovat značný vývojový posun. Představivost dětí dosáhla takové úrovně, že jsou schopny postupně kreslit postavu z profilu. Pro větší část dětí je to však stále náročné, a proto k tomuto posunu dochází až ke konci tohoto období, někdy i déle. Děti se snaží kreslit realisticky. Postavy mívají znázorněny obličej a na obličejí panenkovské oči, někdy vykreslí i obočí.

V tomto stádiu si již můžeme všimnout prstů, které jsou ve správném počtu, dále vlasů a dalších detailů. Jednotlivé části těla bývají vykresleny správně. Jsou i správně napojeny.

Stále se děti snaží o zobrazení pohybu, kterého si můžeme všimnout díky botám, které bývají v jednom směru natočeny. Při kresbě oděvu se snaží kreslit skutečný oděv. Z kresby tak pochopíme jeho členění, dítě se snaží kreslit detaily.

Proporce těla postavy dítě postupně vylepšuje. Hlavu stále kreslí větší a široká je jako ramena. Délka trupu bývá delší než délka horních končetin.

Postupně se snaží dosáhnout náznaku objemu a jednoduchého stínování. Pod vlivem vnímání reality se kresba stále více vyvíjí a zlepšuje. Objevuje se náznak pohybu, propracovanějším stínováním, objemem postav, více detaily.

3.4 Kresba postavy mezi 12. – 15. rokem

Kresba postavy je stále na lepší úrovni. Snaží se o lepší zachycení reality a detailů, jako jsou např. hodinky, prsteny, řetízky. S příchodem puberty se snaží často o lepší kresbu

oblečení a jeho celkového znázornění pomocí obrázků, či textu na tričku. Nedílnou součástí jejich oblečení bývají různé tašky, batohy nebo pokrývky hlavy. Děti již umí dobře zobrazit profil figury.

4. Kresba na 1. stupni ZŠ

4.1 Kresba v 1. třídě

Pokud má dítě v první třídě nakreslit postavu pána, jak nejlépe dovede, nakreslí hlavu, vyznačí na ní ústa i nos a alespoň čmáranicí vlasy. Oči také vyznačí a v nich většinou naznačí panenku. Řasy a obočí spíše nenakreslí.

Na horních končetinách vyznačí paže i prsty, ale ne ve správném počtu. Ramena ani lokty vyznačovat nebude. U dolních končetin, nebude vyznačovat paty, ani podpatky, ale znázorní chodidla, či boty.

Jasně znázorní trup, na kterém bude oděv, který bude vyčmáraný.

Dítě v první třídě neznázorní obě paže přibližně stejně dlouhé jako trup, ani hlavu menší než část trupu. Proporce trupu vystihne tak, že bude delší než širší. Stejně tak, znázorní i paže. Budou delší než širší, nikoli však s prsty.

Rozmístění části postavy v daném prostoru je takové, že připojí obě paže k trupu, nebo ke krku. K trupu také připojí dolní končetiny. Postavu z profilu ještě neznázorní bez podstatných chyb. (Slavík, Klusák, 2005)

4.2 Kresba ve 2. třídě

Žák ve 2. třídě při kresbě postavy pána na hlavě vyznačí oči a uvnitř ztvární i panenky. Obočí ani řasy nevyznačí. Dále nakreslí ústa a nos, vlasy znázorní čmáranicí. Je tedy vidět obrys hlavy. Oproti žákovi první třídy vyznačí krk dvoudimenziovaně.

Horní končetiny nakreslí. Vyznačí paže, které ještě nebudou stejně dlouhé, prsty nakreslí, avšak v nesprávném počtu. Ramena se pokusí vyznačit, lokty nikoli. Vyznačí dvě části oděvu, které jsou neprůhledné.

U dolních končetin nakreslí obě končetiny, pokusí se je nakreslit i ve stejné délce i šířce.

Paže nebudou stejně dlouhé jako trup ani hlava nebude menší než polovina trupu. Proporce trupu zachytí stejně jako v první třídě a to tak, že trup bude stále delší, než širší. Nohy nemá stále stejně dlouhé, ani široké.

Rozmístění postavy je takové, že připojí paže na správné místo a to do takového bodu, který už můžeme nazvat ramena. (Slavík, Klusák, 2005)

4.3 Kresba ve 3. třídě

Má-li dítě třetí třídy nakreslit postavu pána, jak nejlépe dovede, vyznačí na hlavě čmáranicí vlasy. Lépe to zatím vykreslit nedovede. Prsty již znázorní ve správném počtu, vyznačí také ramena. Lokty ještě ne. Vyznačí dvě části oděvu, které budou s největší pravděpodobností vykreslené. Krk nakreslí dvoudimenziovaně.

Na rozdíl od mladších dětí již lépe zvládne vystihnout proporce těla. Hlavně u nohou si uvědomí, že jsou delší než trup. Znázorní obě paže, které budou téměř stejně dlouhé jako trup. Hlavu nakreslí též menší jako trup. Prsty jsou ve správném počtu, ale nemají správnou proporcii.

Žák třetí třídy už zdaleka lépe vystihne proporcii délky nohou a to tak, že nebudou kratší než trup a nebudou ani dvakrát dlouhé jako trup. Paže ztvární stejně dlouhé jako trup, hlava už je menší než polovina trupu. Stále mu ale dělají problém proporce prstů. Zvládne už udržovat symetrii paží a nohou. (Klusák, Slavík, 2005)

4.4 Kresba ve 4. třídě

Kresba žáka čtvrté třídy už bude zase o něco propracovanější, než kresba žáka třetí třídy. Žák čtvrté třídy nakreslí hlavu, která bude menší než polovina trupu, vlasy vykreslí čmáranicí, možná se pokusí i o lepší vlasy než jen čmáranicí, alespoň tak, aby zakryl obrys hlavy.

U končetin ztvární prsty ve správném počtu. Dokonce jsou prsty už i delší než širší. Vyznačí ramena, ale lokty ještě stále vyznačeny nejsou. Vyznačí také dvě části oděvu, které budou neprůhledné, ale jejich jasné znázornění oblečení spíše neuvídíme. Nevyznačí paty, ani podpatky. Postava bude mít paže v neupažené poloze. Nenakreslí postavu z profilu bez podstatných chyb. Oproti žákovi ze třetí třídy nedbá na symetrii paží a symetrii nohou.

Podle Klusáka, Slavíka, 2005 – Rozmístění postavy v prostoru je takové, že paže znázorní v neupažené poloze. V předchozích případech byly paže vždy v upažení. Stále nenakreslí postavu z profilu bez důležitých chyb.

5. Symbolika kresby

Pod pojmem symbolika rozumíme nejrůznější vztahy, které můžeme zpozorovat z určitých druhů obrázků a můžeme pomocí nich určit typy osobnosti. Je ale nutné, dát si obrázek do kontextu. Mnohdy jeden depresivní obraz nemusí znamenat špatný duševní stav dítěte. Dítě mohlo například večer před kresbou vidět film, kde mohla být scéna například s mřížemi. Interpretace dětského obrázku je velmi složitá a nelze být prováděna libovolným způsobem. (Davido, 2001)

V této části nejvíce čerpám od autorky Roseliny Davido, 2001.

Velikost postavy

Velké postavy většinou kreslí děti, které jsou agresivní, mají výchovné problémy nebo také děti, které touží po silném sebeprosazení. Naopak velmi malé postavy kreslí děti, které jsou úzkostné, mají neurotické rysy nebo jsou nejisté.

Obecně může být nápadnost ve velikosti dané postavy signálem určitých potíží v sebepojetí, nebo ve vztazích kolem něj.

Kresba postavy, a když něco důležitého postavě chybí

Pokud dítěti řekneme, aby nakreslilo postavu, automaticky nakreslí samo sebe. Okolí postavy je také velmi důležité. Dítě své okolí nakreslí buď celé, nebo jim něco chybí. Případně se mohou objevit nadbytečné prvky. (Davido, 2001)

Pokud postavě něco chybí, může to znamenat, že se dítě cítí bezradné, bezmocné, vyčerpané. Tento znak může být ale také projevem apatie nebo depresivního ladění.

5.1 Zobrazení hlavy a těla

Hlava

Na hlavě je umístěn obličej. Je to velmi důležitý prvek, který jej „polidšťuje“. Někdy jej dítě nakreslí obrovské, což bývá typické pro malé děti, ale může to ovšem znamenat

výraz citové nerovnováhy, adaptačních a komunikačních obtíží. U starších dětí jsou velké hlavy patologické. Jindy dítě nakreslí hlavu se správnými proporcemi.

Oči

Oči jsou jako „zrcadlo duše“. Vypovídají o subjektu, o jeho vidění světa. Pokud dítě nakreslí tzv. prázdné oči, může to představovat poruchu vztahů s okolím. Děti, které mají homosexuální sklony, většinou kreslí postavám velké oči. Výrazné obočí tento sklon ještě zdůrazňuje. (Davido, 2001)

Uši

Uši nám poskytují nové informace. Velké uši nakreslí dítě, které touží po vědění. Ovšem velké uši může nakreslit i dítě, které špatně slyší. Může se stát, že je nenakreslí vůbec. Ukazuje na neschopnost komunikace.

Ústa

Ústa jsou prostředkem komunikace. Přijímáme jimi potravu. Proto je může chápat jako symbol potravy a vážou se k matce. Dítě, které nenakreslí ústa, vyjadřuje sexuální problémy nebo problémy ve vztazích. Chybí jim vlídnost, láskyplná komunikace.

Otevřená ústa s „vyceněnými zuby“ značí agresivitu. Jazyk znázorňuje nevyřešené sexuální problémy. Silné rty značí silně založené osoby. Zavřená ústa, neusmívající se, znázorňují napětí.

Krk

Krk děti vyznačují v 5–6 letech věku. Krk bývá naznačen zúžením trupu. Dvoudimenziované zobrazení krku u dětí v 1. třídě moc nevidíme. Spíše to nalezneme u dětí ve 2. - 3. ročníku.

Trup

Trup v dětských kresbách nalezneme kolem 5–6 let věku dítěte. Bývá znázorněn oválem. Děti kreslí trup menší než hlavu. Můžeme se setkat i s trupem, který bude mohutný tzv. lahvovitý trup.

Dítě může kreslit trup pomocí dvou čar. Vždy bude dvoudimenziovaně zobrazený. Pokud dítě nakreslí nápadný trup - úzký nebo příliš široký, může se jednat o negativní vztah ke svému tělu.

Paže a ruce

Pokud dítě nakreslí příliš dlouhé paže a ruce, může to vyjadřovat potlačenou touhu po agresivním projevu. Ovšem příliš krátké paže a ruce nebo zdeformované paže a ruce znázorňují vztah ke komunikačním obtížím. Dítě má strach z kontaktu s lidmi a dále z bezmocnosti.

Nohy

Nohy jsou symbolem rovnováhy, jsou oporou celého těla. Pokud nohy na obrázku chybí, může to znamenat nejistotu, problémy v uplatnění a problémy ve stabilitě v sociální skupině.

Oděv

Děti obvykle kreslí na postavách takové oblečení, které se jim líbí nebo po kterém touží. Podle oblečení můžeme postavu sociálně zařadit. Pokud žák nakreslí na oděvu knoflíky a kapsy, dává tak postavě důležitost, ale příliš velký počet může znamenat závislost. (Davido, 2001)

5.2 Barvy

Každý člověk preferuje nějakou barvu. Nejen dospělí, ale i děti. Některou upřednostňují, jinou odmítají. Vztah k barvám se průběžně mění, závisí na psychickém stavu dítěte, na jeho náladě, na jeho emocích co momentálně prožívá. Pokud je dítě v dobré náladě, použije spíše barvy pestré, výrazné, teplé. Naopak, když „není ve své kůži“, bude pracovat s barvami studenými, tmavými, černými.

Může se ale také objevit nepřítomnost barvy v kresbě, což značí citovou prázdnotu. Světlé až bledé odstíny poukazují na citovou nevyrovnanost, nebo také na špatný zdravotní stav.

Nejčastěji děti používají barvu fialovou a červenou, naopak mezi méně oblíbené barvy patří černá, šedá, oranžová.

5.3 Symbolika barev

Již od pravěku se lidé zabývali symbolikou barev. Lidé začali barvám přisuzovat nejrůznější vlastnosti. Každá symbolika vznikla na přírodovědném podkladě, a tak předběhla i nejrůznější vědecká zkoumání. Barvy byly spojovány s přírodou, se vznikem světa, s emocemi, s představami o stvoření světa.

V dnešní době má každý národ trochu jinou symboliku barev, založenou na jejich zkušenostech z předchozího vývoje a také z vlastních zkušeností. V podstatě můžeme říci, co národ, to jiná symbolika.

Proto má každá barva několik variant a významů. I proto se nejednou symbolika barev opakuje.

Fialová

Fialová je směsicí barvy červené a modré barvy. Může značit duševní a citovou nevyzrálou. Fialovou barvu upřednostňují lidé, kteří chtějí být okouzleni nebo okouzlují druhé. Fialová je barva snilků, romantiků. Tito lidé jsou nerozhodní, tíhnou ke kompromisu a diplomacii. Nebo jsou naopak zdrženliví a tajnůstkáři. Užívání fialové barvy u dětí může značit neklid a úzkost. Je většinou používána v období obtížné adolescence. (Davidov, 2001)

Lidé, kteří ji používají ve spojitosti s modrou barvou, trpí velmi často úzkostí.

Hnědá

Hnědá barva symbolizuje hlínu. Ta dává život rostlinám a ostatním živočichům, včetně člověka. Značí matku zemi, je znakem pokory a je spojena s představou tělesných prožitků. Působí střízlivě, solidně, vážně. Představuje jistotu, pořádek, tradici a také domov. (Pleskotová, 1987) Tuto barvu preferují lidé pohodlní, unavení, toužící po odpočinku. Je to barva silných a spolehlivých lidí. U dětí může poukazovat na špatnou rodinnou a sociální adaptovanost dítěte a jeho různé konflikty. Rády ji používají umíněné a tvrdohlavé děti. (Davidov, 2001)

Černá

Černou barvou bývá vyjádřeno něco špatného, něco, čeho se bojíme, nebo co se nám nelíbí. Černá barva je v naší kultuře spojena se smrtí, temnotou, tajemnem. Tato barva pohlcuje všechny ostatní barvy. Používání této barvy u dětí může značit deprese, traumata. Může ovšem značit i míru úzkosti. V období adolescence může prozrazovat nepřítomnost a ostych v projevování citů.

Bílá

Bílá barva v sobě zahrnuje všechny barvy. Všechny barvy z ní vznikají. Je to barva čistoty, neposkvrněnosti. Barva neurčitá a nejistá. Jedná se o barvu, která spolu s černou barvou patří do nebarevných barev. Bílá značí bílé světlo. Jsou jí také zobrazována posvátná božstva.

Červená

Podle Pleskotové značí červená barva touhu po úspěchu a hlubokých zážitcích, vzbuzuje velké emoce, náruživost, ale také nebezpečí. Je to barva energická, prudká. U dětí mladšího školního věku ji mohou upřednostňovat děti agresivní a hyperaktivní a s nedostatečnou kontrolou emocí. Podle Šickové ji v mladším školním věku upřednostňují všechny děti, později až děti agresivní nebo hyperaktivní. Je to barva revolucí.

Pleskotová uvádí, že ji preferují lidé cílevědomí, energičtí, tvořiví, schopní soustředěné práce, ale také násilníci.

Odmítání červené barvy může značit nedostatek energie, pasivitu, nebo vyčerpanost.

Růžová

Růžová je jemnější odstín červené barvy. Je barvou lásky, zamilovanosti. Je znakem naivity, nezralosti. Je to barva lidského těla. (Šicková, 2002)

Žlutá

Je jednou ze tří základních barev. Od pradávna je znakem slunce. (Baleka, 1999) Působí povzbudivě, osvobodivě. Je to barva změny, harmonie, souladu. Používají jí nejvíce bezprostřední lidé, plní nadějí a očekávání. (Pleskotová, 1987)

Může ovšem symbolizovat strach, nebo neschopnost pohledu do své duše.

Zelená

Zelenou barvu dostaneme, pokud smícháme žlutou a modrou barvu. Tuto barvu preferují lidé, kteří si stojí za svým názorem. Nelekají se překážek. Rádi se starají o druhé, ale také je kontrolují. Zelená je barva lidí se silným sociálním cítěním. Tato barva podporuje nervový systém a působí uklidňujícím způsobem. Zelenou barvu odmítají lidé zklamaní, přepjatí, vnitřně nejistí. (Pleskotová, 1987)

Modrá

Modrá je barva klidu, souladu a uspokojení. Je symbolem něhy, oddanosti a důvěry. Tuto barvu preferují lidé citliví, s bohatým vnitřním životem nebo romantičtí introverti. (Pleskotová, 1987)

Podle Davida (2002) děti, které používají více modré, tak častěji kontrolují své chování oproti dětem, které ve větším množství používají např. červenou barvu.

Oranžová

Oranžová barva je složena ze dvou barev. Z červené a žluté. Červená jí dává energii a žlutá intelekt. (Šicková, 2002)

Tato barva navozuje slavnostní atmosféru. Je spojována s pocity radosti. (Pleskotová, 1987) Dle Šickové je oranžová barvou extrovertů, mládeže a nebojácnosti. Pomáhá lidem, kteří upadli do depresí.

6. Zvláštnosti v dětském výtvarném projevu

V předešlých kapitolách jsem zmínila klasický dětský kresebný projev. Ovšem v dětském vývoji můžeme nalézt i různé zvláštnosti. Zvláštnosti kresebného vývoje souvisí s dětskou představivostí, se zkušenostmi, s myšlením.

Tyto zvláštnosti se mi osobně zdály velmi zajímavé, z toho důvodu je zde uvádím. Jedním ze zvláštních znaků je **automatizmus**. Jedná se o opakování jednoho stálého tvaru pořád dokola. Hezkým příkladem je kreslení krátkých čar. Dítě tyto čárky kreslí jako trávu nebo jako vlasy. Některé naučené tvary dítě kreslí i tam, kam vůbec nepatří. (Banaš, 1989) Jestliže dítě nějaký naučený tvar kreslí všude, ve snaze kresbu ozdobit a nacházíme tyto „symboly“ téměř na každé kresbě dítěte, nazýváme toto **nepravým ornamentem**. Dítě se těmito tvary může snažit zakrýt fakt, že nepochopilo nějaký složitější tvar. (Uždil, 2002)

Další zajímavou zvláštností je **antropomorfismus**. Jiným slovem polidšťování nebo také personifikace. Jedná se o zvýšený zájem dítěte o zobrazení lidské postavy. Lidem a věcem, případně i zvířatům přidává lidské vlastnosti. Tyto kresby poznáme dle obsahu. Můžeme na nich spatřit sluníčko nebo měsíc s lidskou tváří. Věci a zvířata mohou mít lidské končetiny a podobu člověka.

Když dítě kreslí takové kresby, znamená to, že ještě nedokáže rozpoznat rozdíl mezi životem člověka a životem zvířete. Dítě se chová ke zvířeti stejně jako ke člověku. Přiřazuje zvířatům stejné vlastnosti, jako má člověk, může též zvířata oblékat, povídá si s nimi. Vidíme dobře, jaký má ke zvířatům a přírodě, jako takové, vztah. (Banaš, 1989)

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíle a výzkumná otázka

1.1 Cíl

Cílem této výzkumné části bylo porovnat kresby dětí ve třetí a páté třídě na základní škole. Zjistit rozdíly a pokroky v kresbě postavy, zda určitá kresba obsahuje, či neobsahuje všechny části těla. Stanovenou výzkumnou otázku ověřím pomocí vlastních kritérií, které vycházejí z kreseb lidské postavy.

1.2 Výzkumná otázka

Výzkumná otázka zní:

Jaký bude rozdíl v kresebném projevu dětí 3. a 5. třídy?

Podotázka č. 1

Stagnují ve vývoji některé atributy kresby?

Podotázka č. 2

V jakých aspektech kresby nastane v tomto období největší posun?

2. Příprava a provedení výzkumu

Na začátku výzkumné práce bylo nutné se teoreticky připravit. Shromáždila jsem si proto nejruznější materiály, které se daného tématu týkaly, a důležité kapitoly jsem si prostudovala.

Po dohodě se svojí vedoucí diplomové práce jsem si zvolila kategorii dětí mladšího školního věku, zaměřenou na třetí a pátou třídu. Chtěla jsem vidět rozdíl kreseb dětí v těchto třídách.

V průběhu příprav na psaní diplomové práce bylo nutné si zvolit školu, kde budu svůj výzkum provádět. Nejprve mě napadlo provádět výzkum v Českých Budějovicích, ale nakonec jsem zvolila své rodné město Velké Meziříčí. Výzkum mi byl umožněn během mé praxe ve Velkém Meziříčí na Základní škole Nová. Učila jsem žáky 3. třídy, což mi pro můj výzkum velice pomohlo. Dohodla jsem se i s paní učitelkou z páté třídy. Nebyl tedy žádný problém můj výzkum realizovat.

2.1 Průběh výzkumu

Při mé praxi jsem dětem napsala a nakopírovala lístky pro rodiče, kde stálo, zda mi umožní výzkum. Žáci mi pak donesli lístky podepsané od rodičů a zaškrtnuté, jestli souhlasí, či nikoli.

Žákům v obou třídách jsem celkově rozdala 42 lístků pro rodiče. Ve třetí třídě souhlasilo 13 rodičů. V páté třídě souhlasilo 14 rodičů.

Když jsem měla ode všech vybrané lístky, tak jsem místo jedné hodiny výtvarné výchovy učinila svůj výzkum. Ti, kteří se výzkumu neúčastnili, dostali od paní učitelky jinou práci. Ostatní zůstali sedět na svých obvyklých místech ve své třídě. Sdělila jsem jim, že na úkol, který dostanou, budou mít dostatek času a také, že nebude klasifikován, proto se nemusí ničeho obávat. Dohlížela jsem na to, aby měli dostatek místa a prostoru pro práci a aby pracovali samostatně. Rozdala jsem žákům klasický bílý kancelářský papír velikosti A4. Na lavici měli pouze papír a penál s pastelkami. Gumu i obyčejnou tužku měli zakázanou.

Dětem jsem zadala přesnou instrukci, která zněla:

„Nakresli, na tento list papíru sám/sama sebe, pouze pomocí pastelek, jak nejlépe dovedeš. „

Měla jsem k tomu vytyčenou jednu vyučovací hodinu, čili 45 minut. Některé děti byly hotovy již po 10 minutách. Poslední odevzdávaly po 25 minutách. Takto výzkum probíhal ve třetí třídě a dosti podobně probíhal i v páté třídě, ovšem s malým rozdílem. Když jsem instrukci sdělila dětem v páté třídě, vzbudilo to v nich velké emoce a vyděšení ze zadání. Po chvíli se ale všichni uklidnili a začali pracovat.

Musím dodat, že dětí v páté třídě mělo kreslit 14, ale v den výzkumu jeden žák chyběl.

2.2 Hodnocení dětské kresby

Můj pohled na kritéria:

Obrázky malých kreslířů jsem si vyrovnala na podlahu pod sebe do dvou řad. První řadu tvořily kresby dětí ze třetí třídy, druhou řadu žáků z páté třídy. Dívala jsem se na obrázky těchto kreslířů a snažila se v nich najít určité společné znaky. Každý výtvar byl jiný a přesto měla většina z nich několik znaků společných.

Bylo nutné zvolit kritéria a uvědomit si, co vlastně chci hodnotit a jakým způsobem. Rozhodla jsem se pro bodování. Zdálo se mi pro práci nejpřehlednější a z mého pohledu nejlepší.

Kritéria, která budu hodnotit jsem pečlivě promyslela. Následovně byla kritéria vypsána a obodována. K mému nemilému zjištění tento postup zvolilo při psaní diplomových prací již několik lidí. Přesto se o to pokusím i já.

2.3 Kritéria hodnocení dětské kresby

1. Hlava

U hlavy se zaměřuji na její šířku a poměr k tělu 1:4. Pokud hlava vyhovuje těmto požadavkům, žák obdrží 1 bod.

2. Oči

Za splněné považují oči kulaté s panenkou. 1 bod.

3. Nos

Za splněné budu považovat jakékoli znázornění nosu, ovšem bodově je budu hodnotit trochu jinak.

- A) Jednodimenziované znázornění nosu - 1 bod
- B) Dvoudimenziované znázornění nosu - 2 body

4. Ústa

Ústa budu hodnotit stejně jako nos, čili

- A) Jednodimenzionální znázornění – 1 bod
- B) Dvoudimenzionální znázornění – 2 body

5. Uši

Za splněné budu považovat jakékoli znázornění uší na obou stranách hlavy. 1 bod

6. Vlasy

Vlasy budu považovat za splněné, pokud budou jakékoli na hlavě. Ovšem budu je hodnotit a bodovat.

- A) Vlasy „čárkované“ – 1 bod
- B) Vlasy „přirozené“ – 2 body
- C) Pokud žák nenakreslí vlasy žádné, nedostává žádný bod, čili - 0 bodů

7. Krk

Za splněné budu považovat jakékoli znázornění krku. 1 bod

8. Trup

Za splněný trup budu považovat dvoudimenziovaný trup. 1 bod

9. Paže

Za splněné budu považovat paže dvoudimenziované, které vycházejí z ramen a jsou stejně dlouhé. 1 bod

10. Prsty

Na prstech si budu všímat správného počtu prstů na obou rukách. 1 bod

11. Nohy

Za splnění budu považovat nohy znázorněné dvoudimenziovaně a stejně dlouhé. 1 bod

12. Proporce nohou

Za splnění budu považovat, pokud délka nohou bude delší než trup. 1 bod

13. Chodidla, obuv

Za splnění budu považovat, pokud dítě chodidla nebo jakoukoli obuv nakreslí. 1 bod

14. Oblečení

Za splnění budu považovat jakékoli oblečení, které bude vymalované. 1 bod

Nejvýše může dítě získat: 17 bodů

3. Výsledky

3.1 Kresba postavy žáků 3. třídy

Prvním zvoleným kritériem byla **hlava**. Konkrétně správná velikost hlavy v měřítku 1:4. V tomto měřítku se hlava dětem moc nedařila. Převážně kreslí hlavu větší vzhledem k proporcím těla. Následovalo kritérium **očí**. Oči sice nakreslily všechny děti, ale podmínkou byly oči kulaté s panenkou. Tuto podmínku splnily většiny dětí. Následným bylo kritérium **nosu**. Ten jsem si rozdělila na 2 části. Nos jednodimenziovaný a nos dvoudimenziovaný. Dvoudimenziovaný nos se na obrázcích objevoval častěji, než nos jednodimenziovaný. (Ukázka jednodimenziovaného a dvoudimenziovaného nosu je v příloze č. 2). Další částí obličeje jsou **ústa**, která jsem bodovala obdobně jako nos. Dětila jsem je na jednodimenziovaná a dvoudimenziovaná. Většina dětí nakreslila ústa jednodimenziovaná. (Obrázky s jednodimenziovanými a dvoudimenziovanými ústy jsou opět v příloze pod č. 3). Co se týče **uší**, polovina dětí uši nakreslila, druhá polovina nikoliv. Poslední součástí hlavy jsou **vlasý**. Ty jsem dělila na tři možnosti, které děti kreslily. Jedná se o vlasy přirozené, čárkované a žádné.

Nejvíce dětí ztvárnilo vlasy čárkované, za nimi ztvárňovaly vlasy přirozené a pouze jeden žák nenakreslil vlasy žádné. (Ukázka vlasů v příloze č. 1).

Krk, „spojovací článek mezi hlavou a trupem“, nakreslili takřka všichni žáci bez větších obtíží. Další kritérium bylo zobrazení **trupu**. Toto kritérium bylo naprosto bez jakýchkoli problémů. Nakreslily jej všechny děti. Na trup navazují **paže**, u kterých jsem porovnávala jejich délku. Absolutní většina žáků zde byla úspěšná. Poté následovalo kritérium **prstů**. Zaměřila jsem se na jejich znázornění a na správný počet. Většina dětí prsty sice nakreslila, ale bohužel ve špatném počtu. Proto, kritérium nesplnily.

Dalším bodem byly **nohy** neboli dolní končetiny. U tohoto kritéria boduji dvoudimenziovanost nohou, vycházení dolních končetin z trupu a jejich stejnou délku. Úspěšnost v tomto bodě byla vysoká. Na toto kritérium navazuje další a to **proporčnost nohou**. Jedná se o proporčnost vůči celému tělu. Proporčnost vůbec, dělá dětem ve třetí třídě problém, a proto zde byla bodována zhruba polovina dětí. Oproti tomu, kritérium **chodidel** nebo obuvi, nakreslili skoro všichni žáci dobře.

Posledním kritériem bylo **oblečení**. Oblečení zobrazili v podstatě všichni žáci.

Celkový počet hodnocených dětí: 13	3. třída	3. třída
Kreslená část postavy	Procentické vyjádření zobrazených znaků	Procentické vyjádření nezobrazených znaků
Hlava	31%	69%
Oči	77%	23%
Nos jednodimenziovaný dvoudimenziovaný	46%	0%
	54%	0%
Ústa jednodimenziovaná dvoudimenziovaná	77%	0%
	23%	0%
Uši	46%	54%
Vlasy čárkované přirozené žádné	92%	8%
	0%	0%
	0%	8%
Krk	92%	8%
Trup	100%	0%
Paže	77%	23%
Prsty	46%	54%
Nohy	92%	8%
Proporce nohou	46%	54%
Chodidla, obuv	77%	23%
Oblečení	92%	8%

Tabulka č. 1: Z tabulky č. 1 vyplývá, úroveň kresby dětí ve třetí třídě a porovnání mezi sebou. Jestli jejich obrázek dané kritérium obsahuje, či nikoli. Tabulka nám podává přehled výsledků od hlavy, přes obličejovou část, trup, končetiny, oděv.

3.2 Kresba postavy žáků 5. třídy

Stejně jako u třetí třídy zde byla prvním kritériem **hlava**. Měla být znázorněna v poměru 1:4. Ale stejně, jako ve třídě třetí, se hlava dětem moc nedařila. O to bylo ale lepší kritérium **očí**. Oči měly být kulaté s panenkou a tento bod splnili skoro všichni žáci. Následoval **nos**. Dětila jsem ho na jednodimenziovaný a dvoudimenziovaný. (Ukázka

jednodimenziovaného a dvoudimenziovaného nosu je v příloze pod č. 2.) Více jak polovina dětí kreslila nos jednodimenziovaný. Stejně tak jsem rozdělovala i **ústa**. Na jednodimenziovaná a dvoudimenziovaná. V tomto případě žáci více kreslili ústa dvoudimenziovaná. Část, kterou žáci moc nekreslili, nebo na ni zapomněli, byly **uši**.

Následujícím kritériem byly **vlasý**. Vlasý jsem rozdělila do tří skupin. Na vlasý přirozené, čárkované a žádné vlasý. (Ukázky vlasů čárkovaných a přirozených jsou v příloze pod č. 1.) Nejčastěji děti kreslily vlasý čárkované, jen několik žáků nakreslilo vlasý přirozené. Postavu bez vlasů nikdo z žáků nenakreslil.

„Spojovatel“ mezi hlavou a trupem je **krk**. Krk znázornili absolutně všichni žáci, stejně tak, jako **trup**. **Paže**, které měly být dvoudimenziované, měly vycházet z ramen a měly mít stejnou délku. Toto splnili také kompletně všichni žáci.

Dalším kritériem byly **prsty**. Požadavkem byl jejich správný počet. Toto kritérium prstů se dětem moc nedařilo. Děti buď prsty vůbec neztvárnily, nebo prsty nakreslily, ale zobrazily je ve špatném počtu. Oproti tomu, dalším zvoleným kritériem byly **nohy**. Důraz zde byl kladen na dvoudimenziované znázornění, stejnou délku nohou tak, aby jedna noha nebyla delší a jedna kratší, případně na jejich šířku. Nohy neboli dolní končetiny, musí vycházet z trupu. Toto kritérium splnili všichni žáci. Následovaly **proporce nohou**. Zde jsem se zaměřila na proporce dolních končetin vůči celému tělu. Správné proporce nakreslily takřka tři čtvrtiny dětí. Souvisejícím a také předposledním kritériem byla **chodidla**, případně obuv. Toto kritérium splnili opětovně všichni žáci.

Posledním zvoleným kritériem bylo **oblečení**. Požadavek na oblečení byl takový, že každé oblečení musí být vymalované. Toto kritérium splnili téměř všichni žáci.

Celkový počet hodnocených dětí: 13	5. třída	5. třída
Kreslená část postavy	Procentické vyjádření zobrazených znaků	Procentické vyjádření nezobrazených znaků
Hlava	23%	77%
Oči	92%	8%
Nos	jednodimenziovaný	85%
	dvoudimenziovaný	15%
Ústa	jednodimenziovaná	31%
	dvoudimenziovaná	69%
Uši	31%	69%
Vlasy	čárkované	62%
	přirozené	38%
	žádné	0%
Krk	100%	0%
Trup	100%	0%
Paže	100%	0%
Prsty	38%	62%
Nohy	100%	0%
Proporce nohou	69%	31%
Chodidla, obuv	100%	0%
Oblečení	92%	8%

Tabulka č. 2: Z tabulky č. 2 vyplývá, jak si žáci vedli v 5. třídě. Procentuálně zobrazuje nakreslenou nebo nenakreslenou část postavy od hlavy, přes obličej, končetiny, trup, oděv.

3.3 Porovnávání výsledky 3. a 5. třídy

Žáci třetí i páté třídy nakreslí postavu, jako takovou, bez větších obtíží. Rozdíly mezi ročníky jsou ovšem patrné v několika bodech, i když rozdíl je ne vždy významný, v některých případech dokonce může podléhat náhodě.

Absolutně bezproblémový byl nákras **trupu**. Trup ztvárnili všichni žáci 3. i 5. třídy. Dále nejméně obtížným na zobrazení byl **krk a nohy**. Tyto části se zdařili nakreslit také skoro všem dětem. Menší rozdíl nastal v zobrazení **paží**. Žáci páté třídy zde byli absolutně

úspěšní. Děti ze třetí třídy za nimi nepatrně zaostávaly. Žákům páté třídy se kresba **chodidel**, či obuvi velmi zdařila. Neměli s ní žádný problém. Několik žáků ze třetí třídy na obuv, nebo chodidla zapomnělo. Ztvárnit **oblečení** se podařilo rovnoměrně většině žáků u obou ročníků. Dále dosti úspěšně ztvárněnou částí byly **oči**. Ty měly být kulaté s panenkou. Oči zhotovili úplně všichni žáci, ale ne všichni pod tímto kritériem. Toto splnili téměř všichni žáci z páté třídy a více jak tři čtvrtiny žáků ze třetí třídy.

Menší rozdíl nastal při zobrazování **vlasů**. Jak můžete vidět, žáci třetí třídy kreslí pouze vlasy čárkované. Oproti tomu, někteří žáci páté třídy již zhotoví vlasy přirozené. Když se podíváme na zobrazení **úst**, obě výzkumné třídy spíše použily zobrazení úst dvoudimenziovaných. Jednodimenziovaná ústa sice stále kreslí, ale v menší míře. Více zobrazují ústa dvoudimenziovaná. Toto zobrazení používá více žáků třetích tříd, než pátých tříd. Oproti tomu zobrazení **nosu** kreslí většina žáků třetích i pátých tříd stále jednodimenziovaně. Někteří ze třetí i páté třídy sice kreslí nos dvoudimenziovaný, ale většina dětí ztvární nos jednodimenziovaný. Následující, trochu obtížnější částí byly **proporce nohou**. Lepší proporčnost ztvárnili žáci páté třídy, ovšem i přesto, úspěšných nebyla ani tři čtvrtina žáků. Předposlední a skoro nejméně se vyskytující částí byly **uši**. Uši na svých obrázcích zobrazilo více žáků ze třetí třídy, ovšem ale i přesto, že jich bylo víc, to nakreslila pouze necelá polovina třídy. Žáků z páté třídy uši nakreslilo něco málo přes jednu čtvrtinu třídy. Prvním zadaným kritériem byla **hlava**. Ale v porovnání se zbylými částmi kresby dopadla na posledním pomyslném místě. Správné znázornění hlavy se stále moc nedaří jak žákům třetí, tak žákům páté třídy. I když bodově zde získali žáci třetí třídy více bodů, stále je to pouze u obou tříd zhruba čtvrtina dětí.

Celkový počet hodnocených dětí: 13		3. třída	5. třída
Kreslená část postavy		Procentické vyjádření zobrazených znaků	Procentické vyjádření zobrazených znaků
Hlava		31%	23%
Oči		77%	92%
Nos	jednodimenziovaný	54%	77%
	dvoudimenziovaný	46%	15%
Ústa	jednodimenziovaná	23%	31%
	dvoudimenziovaná	77%	69%
Uši		46%	31%
Vlasy	čárkované	92%	62%
	přirozené	0%	38%
Krk		92%	100%
Trup		100%	100%
Paže		77%	100%
Prsty		46%	38%
Nohy		92%	100%
Proporce nohou		46%	69%
Chodidla, obuv		77%	100%
Oblečení		92%	92%

Tabulka č. 3 nám ukazuje výsledky srovnání 3. a 5. třídy.

Odpověď na otázku:

Jaký bude rozdíl v kresebném projevu mezi 3. a 5. třídou?

Děti z 5. třídy ví, jak má postava vypadat. Ví, že paže jsou delší než trup, dolní končetiny jsou také delší než trup a jsou zároveň delší než paže. Také ví, že hlava je menší než trup. Zdá se ale, že i když to všechno vědí, tak si to plně neuvědomují. Pokud by si toto všechno uvědomovaly, nekreslily by stále tak velkou hlavu. Zbytek těla už ale odpovídá normě. Velmi často zapomínají na „detaily“ jako jsou uši, či prsty. Oproti tomu detaily typu nalakované nehty, či obrázek na tričku děti nezapomenou ztvárnit. Samozřejmě zde nalezneme i kresby žáků páté třídy, kterým na postavě nic nechybí a je vše, tak jak má být.

Žáci 3. třídy jsou na tom podobně. Zde si žáci ještě neuvědomují proporčnost těla, a tak ji nemohou správně zobrazit. Tady se ještě více, než žáci páté třídy soustředí na kompletní postavu jako takovou, aby tam nic nechybělo. Na jejich obrázcích najdeme

ještě více detailů než na obrázcích žáků páté třídy. Jedná se o náušnice, pásky, řetízky, kabelky, nápisy na tričkách. Ale zajisté je to individuální.

Největší procentuální rozdíl nastal mezi třídami v kresbě vlasů. Konkrétně při kresbě čárkovaných vlasů. Jelikož skoro všechny děti ztvárnily vlasy čárkované a žádné dítě ze třetí třídy nezobrazilo vlasy přirozené a v páté třídě již ano. Tím pádem byl procentuální rozdíl v kresbě čárkovaných vlasů takřka 30%.

Odpověď na podotázky:

Stagnují ve vývoji některé atributy kresby?

Dle výše uvedených tabulek je zřejmé, že u většiny dětí stagnuje proporčnost hlavy. Hlavu děti stále kreslí vůči celému tělu příliš velkou. Neuvědomují si, že je hlava poměrově k celému tělu několikrát menší (správný poměr je asi 1:8). Většinou ji zobrazují velikostně stejnou, jako část trupu. Žáci třetí třídy si ještě plně neuvědomují celou proporčnost těla, jak jsem již zmínila. Ovšem děti z páté třídy mají postavu skoro dokonalou. Proto si kladu otázku: **Proč stále kreslí v poměru k tělu tak velkou hlavu? Jsou při kresbě něčím ovlivněni?** Mnoho žáků pátých tříd má v oblíbenosti **komiksy**. Tam mají postavy vůči tělu větší hlavu, zároveň pro jejich kresby mohou být vzorem postavy z dětských **kreslených seriálů**, kde také dost často vidí, že jejich hrdinové mají nakreslenou větší hlavu. V neposlední řadě mohou být ovlivněni novými **hračkami** na našem trhu. V páté třídě si dívky hrají s nejrůznějšími panenkami. Oblíbenou hračkou je panenka Barbie, ta má hlavu v poměru k tělu menší, ale nová řada panenek Monster High má hlavu poměrově k tělu o dost větší než by měla být. Vzhledem k tomu, že je to u dívek v poslední době jedna z nejoblíbenějších hraček, je i zde pravděpodobný vliv na kresby postav. U chlapců jsou v oblíbenosti počítačové hry, kde je buď postava celá, nebo jen část postavy. Další zájmovou činností chlapců jsou stavebnice lego, které obsahují různé figurky. Tyto též nepředstavují reálné postavy. Stejně je to i u figurek Star Wars.

Z těchto tří navrhovaných skutečností, proč děti stále kreslí velkou hlavu, jsou nejvíce možné první dvě možnosti. O třetí by se dalo spekulovat. Zajímavé bylo, že ze 13 dětí, bylo 7 dívek a 6 chlapců, 6 dívek nakreslilo hlavu poměrově k tělu větší a pouze jedna dívka měla proporci celého těla v pořádku. Chlapců bylo 6. 3 z nich měli hlavu velkou a 3 chlapci měli reálnou kresbu.

Podotázka:

V jakých aspektech kresby nastane v tomto období největší posun?

Největší posun nastane u dětí při kresbě vlasů. Ve třetí třídě zobrazují děti vlasy pouze čárkovaně. V páté třídě dochází k posunu. Děti stále kreslí vlasy čárkované, ale začínají se zde už vyskytovat i vlasy přirozené. Přímo v mé výzkumné skupině ani jeden žák ze třetí třídy neztvárnil vlasy přirozené, ale v páté třídě již přes 38% žáků.

Dalším pokrokem je zobrazení paží. Jejich délku si žáci ve třetí třídě ještě úplně neuvědomují a kreslí je kratší. Oproti tomu zvládají žáci páté třídy postavu ztvárnit dobře. Uvědomují si správnou délku horních končetin, a proto je tak také kreslí.

4. Porovnání výsledků

V této práci uvádím porovnání výsledků mých výzkumných tříd v porovnání s výzkumem žáků, kteří přispěli k výzkumu Pražské skupiny školní etnografie (2005).

Třetí třídu budu porovnávat s třetí třídou, ale jelikož v jejich výzkumu nemají kresbu žáků pátých tříd, budu porovnávat svoji výzkumnou pátou třídu s jejich žáky čtvrté třídy. Ke srovnání použiji pouze některá kritéria, za správně bodovanými žáky budu psát hodnocení pro lepší přehlednost v procentech.

4.1 Porovnání výsledků třetí třídy

Kreslená část postavy	PSŠE	3. A
Čárkované vlasy	67%	92%
Dvoudimenziovaný krk	75%	92%
Správný počet prstů	60%	46%
Správné proporce nohou	50%	46%
Oblečení	50%	92%

Vlasy – čárkované vlasy ztvárnili skoro všichni moji žáci, v porovnání s žáky z Pražské skupiny školní etnografie, kde čárkované vlasy zobrazily dvě třetiny žáků. Oběma porovnávaným skupinám se také zdařila kresba **dvoudimenziovaného krku**, kdy v obou případech byla úspěšnost vyšší než tři čtvrtiny.

Následujícím porovnávaným kritériem byly **prsty** a jejich **správný počet**. V mé výzkumné třídě se podařilo prsty a jejich správný počet ztvárnit necelé polovině žáků. Oproti tomu, žákům z výzkumu Pražské skupiny školní etnografie se prsty podařilo ztvárnit ve správném počtu více jak polovině žáků.

Dalším bodem byly **správné proporce nohou**. Ty se zdárně podařilo nakreslit zhruba polovině žáků obou testovaných skupin.

Posledním srovnávacím bodem bylo **oblečení**. Na postavě musí být ztvárněno jakékoli oblečení. Tento požadavek splnila více jak polovina dětí z Pražské skupiny školní etnografie, z mé výzkumné skupiny skoro všichni žáci.

4.2 Porovnání výsledků mé 5. třídy se třídou 4.

Kreslená část postavy	PSŠE	5. A
Čárkované vlasy	75%	62%
Dvoudimenziovaný krk	80%	100%
Správný počet prstů	75%	38%
Správné proporce nohou	20%	69%
Hlava a její proporce	67%	23%

Jak můžeme vidět výše, čárkované vlasy splnili zhruba tři čtvrtiny žáků obou skupin. Další porovnávanou částí byl **dvoudimenziovaný krk**. V této části dopadli žáci nejlépe. Zobrazili ho skoro všichni žáci z výzkumu Pražské skupiny školní etnografie. V mé skupině jej zobrazili úplně všichni žáci.

V pořadí následujícími porovnávanými částmi byl **správný počet prstů**. Tato část se více zdařila žákům zvoleným pro výzkum Pražské skupiny školní etnografie a to celým třem čtvrtinám žáků. Z mé výzkumné skupiny toto zvládla nakreslit necelá polovina dětí. Předposledním srovnávacím prvkem byly **správné proporce nohou**. V této části dochází k velkému rozdílu mezi žáky. Necelé tři čtvrtině mých žáků se tato část těla zdařila. Oproti tomu, dětem z Pražské skupiny školní etnografie, jich nebyla ani celá čtvrtina.

Posledním posuzovaným prvkem byla **hlava**. Její proporčnost měla být 1:4. Toto kritérium lépe zvládly děti z Pražské skupiny školní etnografie. Byla to necelá tři čtvrtina dětí. Oproti mé skupině, kde hlavu v tomto měřítku zvládla nakreslit necelá čtvrtina dětí.

4.3 Shrnutí výsledků v porovnávání

Srovnání mé výzkumné **třetí třídy** a dětí, které se zúčastnily výzkumu s Pražskou skupinou školní etnografie, dopadlo následovně:

Kresba čárkovaných vlasů se lépe zdařila dětem v mém výzkumu a to o celých 25%. Více se jim dařilo také při kresbě krku, který měl být dvoudimenziovaný. Zde bylo úspěšnějších 17 % žáků oproti žákům z PSŠE.

Dalším společným znakem jsem zvolila prsty. Konkrétně správný počet prstů. U tohoto kritéria byly více úspěšné děti již zmíněné PSŠE. Rozdíl mezi mojí výzkumnou třídou a výzkumnou třídou PSŠE byl 14%.

Následujícím hodnotícím znakem byly zvoleny proporce nohou. Lépe bodována v celkovém počtu byla skupina dětí z PSŠE a to o 4% - což tedy není velký rozdíl, lze ho vysvětlit náhodou.

Ztvárnit oblečení se v tomto výzkumu více dařilo dětem z mojí výzkumné skupiny a to o celých 42%.

Celkově v tomto bodování dopadla lépe moje výzkumná třída. V pěti kritériích zvítězila nad dětmi z Pražské skupiny školní etnografie 3:2.

Srovnání výzkumné **páté třídy a čtvrté třídy** podle Pražské skupiny školní etnografie (hodnocení probíhalo také v pěti kritériích):

Prvním kritériem byly vlasy. Konkrétně vlasy čárkované. V tomto duelu byli lepší žáci z PSŠE. Výsledek se lišil o 13%.

Následujícím bodem, který jsem srovnávala s výzkumem PSŠE, byl krk. Dvoudimenziovaný krk se podařil tentokrát více mé skupince. Rozdíl těchto skupin byl 20%.

Správný počet prstů zobrazily lépe děti z PSŠE. A to o celých 37%. Dalším kritériem byly proporce nohou. Ty přesněji ztvárnili moji žáci. Rozdíl ve skupinách byl 49%.

Posledním hodnotícím kritériem jsem zvolila hlavu a její proporčnost vůči tělu. Toto kritérium nebylo vybráno náhodně. Zajímalo mě, jaký je konkrétní rozdíl mezi žáky čtvrté a páté třídy. Toto kritérium k mému údivu lépe ztvárnily děti z PSŠE. Rozdíl byl celých 44%.

I přesto, že jsem hodnotila 5. třídu s třídou 4. Čtvrtá třída dopadla v porovnání s mojí 5. třídou lépe a to 3:2.

Proto si pokládám otázku: Jak je možné, že děti ze čtvrté třídy tohoto výzkumu kreslí poměrově hlavu lépe, než žáci z výzkumné páté třídy?

Jak již ve své práci zmiňuji, příčin by mohlo být víc. Všechny děti jsou ovlivněny prostředím, kde vyrůstají, knihami, které čtou, případně komiksy, televizními pořady pro děti a v neposlední řadě již zmíněnými hračkami. Jelikož Pražská skupina školní etnografie tuto knihu vydala v roce 2005, děti nemohly být ovlivněny novými hračkami dnešního typu, ale jinými. Jistě zde má svůj velký význam také intelekt dětí.

5. Celkové shrnutí

Podle mého názoru, jsou žáci pátých tříd ve svém věku schopni vnímat postavu reálně. Všimají si postavy své i svých spolužáků, vidí na sobě i nedostatky, které s jinými srovnávají, ale jejich pohled na svoji postavu je ovlivněn několika faktory. V dnešní době se chlapci a dívky v mnoha rodinách více než fyzickým aktivitám věnují počítačovým hrám, anebo sledováním televize. Pokud sáhnou po knize, je to ve většině případů komiks, ale bohužel i v některých případech i v klasické knize mohou být proporce postav zkreslené. Je zajímavé, že toto knižní ztvárnění postav vidíme nejen v moderní literatuře, ale i v některých knihách minulého století. Tyto bytosti ovlivňují pohled dětí na reálnou postavu a její výtvarné zpracování.

Na rozdíl od žáků pátých tříd nejsou děti ze třetí třídy ještě mentálně schopné nakreslit části postavy v reálném poměru. I tyto děti mají v oblibě počítačové hry. Podle mého výzkumu ještě nejeví takový zájem o komiksy, ale s knihami se setkávají při nejmenším v rámci povinné školní četby. Přesto jsou v jejich obrázcích části postav více zkreslené než u dětí z pátých tříd. Není to jen daleko větší hlava, ale i délka rukou a nohou vůči tělu je vzdálena realitě. Ani vlasy se nepodobají skutečnosti. Jejich obrázky ovšem mají více propracované detaily jako např. náušnice, nápisy na tričkách, gumičky ve vlasech, tkaničky od bot. Musíme se zamýšlet i nad faktem, že potkáme-li člověka, většinou nás nejvíce zaujme právě hlava. Náš pohled přitahuje výraz tváře, úprava účesu, nos, oči nebo i jiné detaily, které můžeme hodnotit libě, či nelibě. Děti navíc u svých rodičů převážně sledují jejich tváře a sledují výraz v jejich obličeji. I tato skutečnost může být důvodem, proč děti malují hlavu větší. Mohou ji vnímat jako dominantu lidské postavy. Dle těchto poznatků vidíme, že vnímání skutečného vzhledu člověka se u dětí věkem mění.

Dětské kresby jsou obrazem nejen výtvarných schopností a talentu, ale též mentálního vývoje, na kterém mají podíl nejen rodiče, ale i moderní technika 21. století. V první řadě na nich mají podíl zákonitosti vývoje. Děti dospívají a jejich pohled na okolí se mění, neboť se rozšiřují nejen jejich vědomosti, ale věkem se vnímavost dětí zvyšuje. Tímto trendem jsou zřejmě i inspirováni autoři komiksů a ilustrátoři knih. Také výrobci hraček mají velký vliv na kresbu lidské postavy. I zde však u některých ilustrátorů vidíme

značné rozdíly v poměru hlavy a trupu. U dětí zcela výjimečně najdeme mezi hračkami postavičku, která by vzhledem odpovídala reálné postavě.

Svůj výzkum jsem prováděla s dětmi třetí a páté třídy. Přestože byly obrázky rozdílné, poměr hlavy byl v obou věkových skupinách ve většině kreseb svou velikostí stejný nebo podobný. Dívky ze třetí třídy přidaly jako detail náušnice nebo gumičky do vlasů, chlapci ztvárnili na svých tričkách své oblíbené nápisy. Pravděpodobně je to v jejich věku na postavě člověka důležité.

Pro děti v páté třídě už to není natolik přitažlivé. Každý obrázek je v něčem originální, nutí nás k přemýšlení nad pohledem dětí, na skutečnost vnímání důležitosti některých detailů. Domnívám se, že bychom na dětských kresbách našli ještě mnoho zajímavého k zamyšlení.

6. Závěr

Závěrem této práce mohu za sebe říci, že mě tato práce velmi obohatila a inspirovala. Pozorovat některé žáky při kresbě sebe samém bylo velmi poučné. Děti ví, jak vypadají. Uvědomují si svojí barvu očí, délku vlasů. Někdy si ale mohou něco domýšlet, představovat si jak by chtěly vypadat.

Nepřemýšlí běžně nad tímto tématem, ale při zadání „nakresli sám sebe“ jich vlastně spousta vzpomínala na to, jak vypadají. I když se někteří o přestávce na sebe dívaly v zrcadle. Nebyl to jednoduchý úkol, ale vypořádaly se s ním skvěle.

Když jsem si práce dětí donesla domů a přemýšlela nad jejich hodnocením, nebyl to snadný úkol. Nastavila jsem si kritéria a snažila jsem se jich, co možná nejvíce držet. Při jejich průběžném hodnocení mě ovšem napadla myšlenka, kterou by podle mého názoru nebylo špatné uskutečnit v nějaké jiné diplomové práci. Bylo by dobré si vybrat třídu žáků třetích tříd a nechat je nakreslit obrázek s tímto zadáním, které jsem si já zvolila pro tuto práci a o dva roky později se do této, ale už páté třídy vrátit znovu a nechat je nakreslit to samé. Viděli bychom konkrétní jednotlivce a jejich posun, či stagnaci ve výtvarném projevu.

Celková práce mě velmi obohatila, jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické. Práce s dětmi byla úžasná. V tuto chvíli, když jsem ve škole a vidím nějaký dětský obrázek ze třídy, kterou mám učit, vždy se snažím zapojit své získané vědomosti a zjistit o dítěti, alespoň prozatím tímto způsobem co nejvíce. Ale samozřejmě to není jen ve škole, ale i v soukromí. Nechávám si obrázky od svých blízkých a jejich dětí a těším se, až na ně budu mít více času, abych je mohla „prozkoumat“. Dokonce přemýšlím i nad dalším studiem v této oblasti a případně se tomuto tématu do budoucna více věnovat.

Závěrem bych ráda dodala, že mě tato práce a téma velice bavilo a povzbudilo k dalšímu vzdělávání. Tušila jsem, že mě toto téma bude bavit, ale že budu uvažovat tímto směrem i dál, mě nikdy – až doposud nenapadlo. Jsem si plně jistá, že získané zkušenosti a vědomosti mi budou přínosem v budoucím povolání učitelky prvního stupně ZŠ.

Vím, že se zde dá najít jistě mnoho chyb, nebo otázek proč jsem to udělala tak, či onak. Většina věcí mě ale napadla až na konci této práce. Mohla jsem zvolit kritérium barevnosti. Mohla jsem porovnávat nejen 3. a 5. třídu, ale i 4. třídu, měla jsem udělat ke kresbám s žáky rozhovory a popovídat si s nimi, proč se takto, těmito barvami

nakreslili. Ano mohla jsem. Tato má sebereflexe může sloužit jiným jako případný nápad k diplomové, či bakalářské práci.

Výsledky jsou vztaženy pouze k této práci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BABYRÁDOVÁ, H.: *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 132s. ISBN 80-210-2079-2.

BALEKA, J.: *Modř, barva mezi barvami*. Praha: Academia, 1999. 207s. ISBN 80-200-0718-0.

BANAŠ, J.: *Didaktika výtvarné výchovy*. Bratislava: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 350s. ISBN 80-0800013-9.

ČÁP, J., MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655s. ISBN 80-7178-463-X.

ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled vývojové psychologie*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, 176s. ISBN 97-8802-442141-4.

DAVIDO, R.: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. 205s. ISBN 80-7367-415-1.

FONTANA, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. 383s. ISBN 80-7178-626-8 .

FÜRST, M.: *Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Votobia, 1997. 263s. ISBN 80-7198-199-026-8.

HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. 407s. ISBN 80-7367-040-2.

HLAVSA, J.: *Psychologické základy teorie tvorby*. Praha: Academia, 1985. 353s.

KUCHARSKÁ A., MÁJOVÁ, L.: *Dětská kresba v pedagogickém výzkumu*. Praha: PedF UK, 2005. 96s. ISBN 80-7290-217-2.

KURIC, J., A KOL.: *Vývinová psychológia*. Bratislava: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 142s.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie 2.*, Praha: Grada, 2007. 368s. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z.: *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 336s. ISBN 80-0424-526-9.

NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. 336s. ISBN 80-200-0525-0.

NOVOTNÁ, L., HRÍCHOVÁ, M., MIŇHOVÁ, J.: *Vývojová psychologie pro učitele*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. 82s. ISBN 80-7082-473-5.

PETROVSKIJ, A., V.: *Vývojová a pedagogická psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 260s.

PIAGET, J.: *Psychologie dítěte.*, Vydání 2., Praha: Portál, 1997. 143s. ISBN 80-7178-146-0.

PLESKOTOVÁ, P.: *Svět barev*. Praha: Albatros, 1987.

PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE: *Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy.*, Praha: Karolinum, 2005. 554s. ISBN 80-246-09244-X.

ŘÍČAN, P.: *Cesta životem: vývojová psychologie*. Vydání 2. Praha: Portál, 2004. 390s. ISBN 80-7367-124-7

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. A KOL.: *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 1995. 400s. ISBN 80-7169-168-2.

ŠICKOVÁ – FABRICI, J.: *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. 167s. ISBN 80-7178-616-0.

TUPÁ, A.: *Diplomová práce, Kresba dětí na 1. stupni v závislosti na typu vzdělávání*. České Budějovice: Pedagogická fakulta – katedra pedagogiky – psychologie. 2012.

UŽDIL, J.: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Portál, 2002. 125s. ISBN 80-7178-599-7.

UŽDIL, J.: *Mezi uměním a výchovou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 464s.

VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L.: *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Karolinum, 1992. 115s. ISBN 80-7066-384-7.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467s. ISBN 80-246-0956-8.

VÍTKOVÁ, M., TOUFAR, A.: *Výtvarná výchova dětí předškolního a školního věku*. Brno: Masarykova univerzita, 1986. 92s.

Internetový odkaz

<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1003/kognitivni-vyvoj-deti-a-mladeze>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Kritérium pro kresbu vlasů

Příloha č. 2: Kritérium pro kresbu nosu

Příloha č. 3: Kritérium pro kresbu rtů

Příloha č. 4: Ukázka bodování kresby žáka 3. třídy

Příloha č. 5: Ukázka bodování kresby žáka 3. třídy

Příloha č. 6: Ukázka bodování kresby žáka 3. třídy

Příloha č. 7: Ukázka bodování kresby žáka 3. třídy

Příloha č. 8: Ukázka bodování kresby žáka 3. třídy

Příloha č. 9: Ukázka bodování kresby žáka 5. třídy

Příloha č. 10: Ukázka bodování kresby žáka 5. třídy

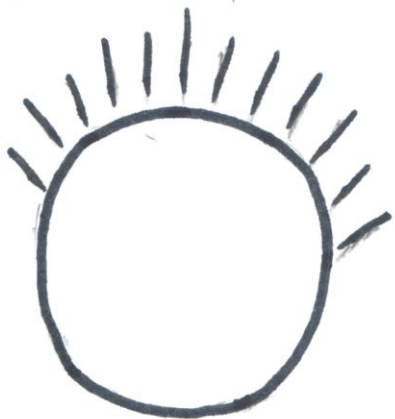
Příloha č. 11: Ukázka bodování kresby žáka 5. třídy

Příloha č. 12: Ukázka bodování kresby žáka 5. třídy

Příloha č. 13: Ukázka bodování kresby žáka 5. třídy

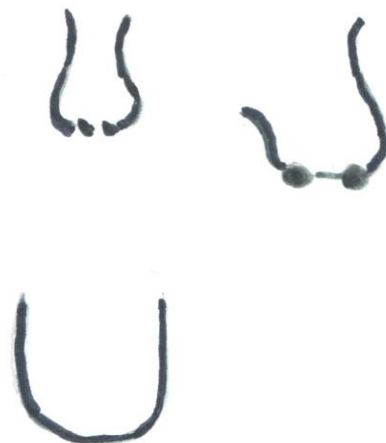
Příloha č. 1

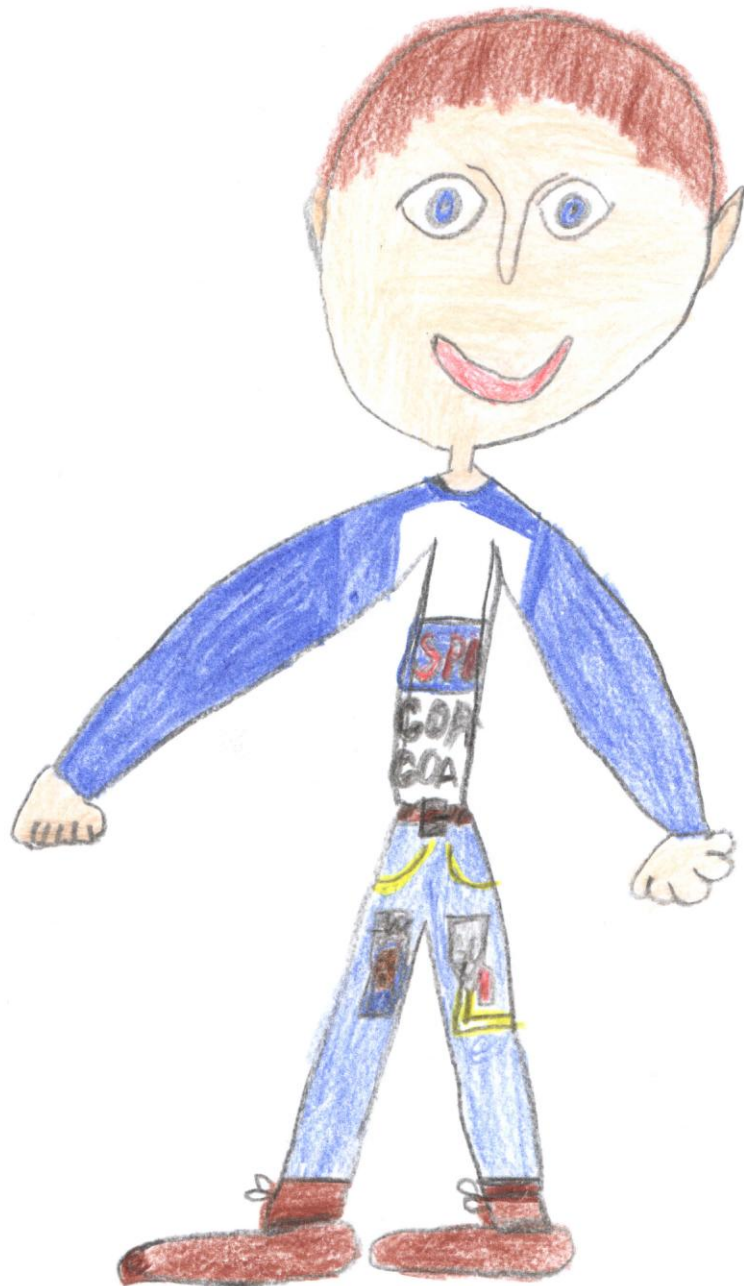
Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Bodování kresby z přílohy č. 4: chlapec, věk: 8, 4

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	2
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		1
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		1
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		14 bodů

Příloha č. 5

Bodování kresby z přílohy č. 5, dívka, věk: 9, 11

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	2
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		1
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		1
Nohy		1
Proporce nohou		0
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		14 bodů

Příloha č. 6

Bodování kresby z přílohy č. 6, chlapec, věk: 9, 0

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		0
Nos	jednodimenziovaný	1
	dvoudimenziovaný	
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		1
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		0
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		0
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		10 bodů

Příloha č. 7

Bodování kresby z přílohy č. 7: chlapec, věk: 8, 3

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		1
Oči		0
Nos	jednodimenziovaný	1
	dvoudimenziovaný	
Ústa	jednodimenziovaná	1
	dvoudimenziovaná	
Uši		0
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		0
Trup		1
Paže		0
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		0
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		8 bodů

4.11

Příloha č. 8

Bodování kresby z přílohy č. 8: dívka, věk: 9, 0

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		1
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	1
	dvoudimenziovaný	
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		1
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		1
Nohy		1
Proporce nohou		1
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		15 bodů

Příloha č. 9

Bodování kresby z přílohy č. 9: dívka, věk: 11, 1

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	1
	dvoudimenziovaný	
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		0
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		0
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		11 bodů

Příloha č. 10

Bodování kresby z přílohy č. 10: chlapec, věk: 11, 2

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	
Ústa	jednodimenziovaná	1
	dvoudimenziovaná	
Uši		0
Vlasy	čárkované	1
	přirozené	
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		1
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		10 bodů

Příloha č. 11

Bodování kresby z přílohy č. 11: dívka, věk: 12, 0

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	2
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		0
Vlasy	čárkované	
	přirozené	2
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		1
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		14 bodů

Příloha č. 12

Bodování kresby z přílohy č. 12: chlapec, věk: 12, 0

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		1
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	2
Ústa	jednodimenziovaná	
	dvoudimenziovaná	2
Uši		1
Vlasy	čárkované	
	přirozené	2
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		1
Nohy		1
Proporce nohou		0
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		15 bodů

Příloha č. 13

Bodování kresby z přílohy č. 13: chlapec, věk: 11,3

Kreslená část postavy		Počet bodů
Hlava		0
Oči		0
Nos	jednodimenziovaný	
	dvoudimenziovaný	2
Ústa	jednodimenziovaná	1
	dvoudimenziovaná	
Uši		0
Vlasy	čárkované	
	přirozené	2
Krk		1
Trup		1
Paže		1
Prsty		0
Nohy		1
Proporce nohou		1
Chodidla, obuv		1
Oblečení		1
Celkem		12 bodů